

Pravicový extrémizmus na Slovensku a v Nemecku

Prednášky zo seminára

usporiadaného 9. júna 1998 v Bratislave

Autori:

prof. Ernest Sýkora,

Slovenský zväz protifašistických bojovníkov

Dr. Armin Pfahli-Traughber,

vedecký spolupracovník Spolkového úradu na ochranu ústavy SRN

Martin Kmo,

novinár

Franziska Hundseder,

novinárka

Martin Vitko,

politológ

Columbus - viď text

Jún 1998

*Friedrich Ebert Stiftung, e. V.
zastúpenie v Slovenskej republike
Maróthyho 6, 811 06 Bratislava*

C 99 - 01047

Pravicový extrémizmus na Slovensku a v Nemecku

Prednášky zo seminára

usporiadaného 9. júna 1998 v Bratislave

- ♦ Slovenským zväzom protifašistických bojovníkov, krajskou organizáciou Bratislava
- ♦ Mladou demokratickou ľavicou
- ♦ Sociálnodemokratickou mládežou Slovenska
- ♦ Nadáciou Ladislava Novomeského
- ♦ Sociálnodemokratickou spoločnosťou A. Dubčeka
- ♦ Slovenskou úniou pre mier a ľudské práva
- ♦ Gegen Vergessen – Für Demokratie, e.V. Bonn
- ♦ Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v Slovenskej republike

Ernest Sýkora

Slovenské národné povstanie a súčasnosť

53 rokov uplynulo od vojenskej porážky fašizmu. A 53 rokov trvá naliehavé upozorňovanie demokratických anti-fašistických síl Európy a svet na nebezpečenstvo fašistických recidív. Je to len zdanlivý paradox.

Po druhej svetovej vojne totiž sme sa totiž príliš jednostranne venovali analýze talianskeho a nemeckého fašizmu ako fenoménu medzivojnového obdobia a v nedostatočnej miere sme skúmali príbuzenské vzťahy medzi fašistickými a autoritatívnymi režimami rôznych obrát v minulosti, ktoré síce v daných historických podmienkach nenadobudli obľudný charakter nacizmu, ale v antidemokratickom zameraní, v okliešťovaní ľudských práv a slobôd boli jeho priamymi predchodcami. Hlboké skúmanie príčin a mechanizmov, ktoré vedú k autoritatívnym režimom - včera i dnes - má mimoriadny význam v boji proti pravicovému extrémizmu každého druhu.

Fašizmus sa skúmal z aspektu rôznych vied, napr. histórie, filozofie, psychológie, sociológie, politológie a iných, stále nám však chýba komplexnejší vedecký pohľad.

Komplexnejší vedecký pohľad nám chýba aj na demokratické sily v Európe počas vlád fašizmu a to nielen v okupovaných krajinách, ale aj v tých, v ktorých sa fašizmus zrodil. Demokratické protifašistické sily, to nie sú len odbojár. Oni sú, pravdaže, najvýraznejším, najdôležitejším a najexponovanejším prúdom protifašistického boja vo vnútri fašistického panstva. Ale demokratické, protifašistické sily v Európe tvorili oveľa hlbšiu vrstvu. Patril k nim všetci nositelia európskych humanistických, demokratických tradícií, ale aj všetci ľudia, ktorých myslenie a konanie tieto tradície v akejkoľvek miere trvalo zasiahli. Oni, často nebadaným spôsobom, ulamovali hroty fašistickej zvole, poľudšťovali

znovu vzťahy medzi ľuďmi, ktoré fašisti rozleptali, upevňovali nádej na zmenu. Ich malé činy tvorili dovedna veľmi dôležitý úsek protifašistického boja. Aj povojnová demokratizácia Európy je bez nich nemysliteľná. Aký negatívny psychologický a mravný vplyv muselo mať na týchto ľuďoch ich nedocenenie - vyplýva z toho ponaučenie aj pre súčasné demokratizačné úsilie. Treba mať neustále na pamäti, že ľudové "masy" - to sú státisíce a milióny svojských individuí a individualít, ktorých musíme najprv hlboko študovať, ujasniť si ich spoločné znaky, ale aj mnohoraké rozdielnosti, zdroje ich životnej filozofie, ich túžby i kritické postoje, ich často malé činy v prospech spoločnosti, kým ich oslovíme. Ak tak neurobíme, môže sa stať, že oslovíme svoje schémy o ľuďoch a nie skutočných ľudí. Oslovenie ľudí sa musí začínať s úctou k nim. Dnes je, opakujem, mimoriadne dôležité objasňovať z akej pôdy vyrastajú antidemokratické sily, kam smerujú a ako sa prihovárať demokraticky zmýšľajúcim ľuďom a prihovárať ich do zápasu proti nim. Do rámca týchto úvah začleňujem niekoľko svojich poznámok o SNP a súčasnosti.

Zjednotenie všetkých demokratických síl a zložiek do boja proti fašizmu, ako sa zdôrazňuje v Deklarácii SNR z 1. septembra 1994, ukázalo sa byť skutočne rozhodujúcim faktorom v príprave SNP v rokoch 1943-1944, v jeho priebehu malo určujúci vplyv na jeho masový charakter. Cez toto zjednotenie a jeho vyplývajúcu odvahu a statočnosť sme okamžite vstúpili do povedomia proti fašizmu bojujúcich krajín sveta ako jeho organická súčasť. Potvrdil nám to hneď na začiatku Povstania aj príslušníci mnohých národov, ktorí sa k nemu pridali. Ak hovoríme o odkaze SNP a máme pritom na mysli také prvky tejto výnimočnej udalosti, ktoré trvale pozitívne

C 99 - 01047

zasahujú do vývoja spoločnosti v každej nasledujúcej historickej etape, tak prvok zjednocovania demokratických síl patrí rozhodne medzi najdôležitejšie.

Dnes u nás vedie politický zápas o uchovanie a rozvíjanie demokratického charakteru nášho štátu. Prítom sme svedkami takého javu, že jednotlivé politické strany, z obavy o stratu svojej identity, sa len ťažko odhodlávajú k spoločným postupom. Ale práve každá iniciatíva, vedúca k posilňovaniu súčinnosti demokratických síl bude vždy určujúcim znakom pri utváraní pevnej identity ich každej jednotlivé zložky a výrazne obohatiť aj jej vlastný obsah.

Pri 53. výročí sa u nás objavili podnety k akémusi zmiereniu ešte žijúcich účastníkov SNP s tými, čo fašistický Slovenský štát považujú za vrchol slovenských dejín. A tak treba zopakovať, že Slovenský štát vznikol z vôle Hitlera na báze HSLS, ktorej politika a ideológia boli zmesou extrémneho nacionalizmu, protičeského šovinizmu, antisemitizmu a klerikalizmu. Nebola to náhoda, že sa Hitler rozhodol hrať s touto kartou. HSLS ešte pred vznikom Slovenského štátu spolupracovala s Gajdovými českými fašistami, prejavovala otvorené sympatie k talianskemu a nemeckému fašizmu a polofašistickému režimu v Poľsku. Na piešťanskom zjazde v roku 1936 už otvorene prijala fašistické heslo: "Jeden národ, jedna strana, jeden vodca." Je zaujímavé, že HSLS prestal prekážať antiklerikalizmus nacizmu a Hitlerovi klerikalizmus HSLS. A tak mohol Tiso dotvárať klerofašistickú ideológiu a plne je uplatňovať aj v praxi. Nacionalizmus, zdôrazňoval, je hybnou silou slovenskej histórie. Od spojenia s národným socializmom sa Slováci stávajú nacionalistami a národnými socialistami zároveň. "Bojovali sme proti socializmu, lebo nepoznal nacionalistické myšlienky". (Štefan Polakovič, Tisova náuka, HSLS 1941, s. 382.) Veľkú pozornosť venuje Tiso vzťahom medzi národným socializmom a kresťanstvom. "I popritom, že Slovensko je štátom národnosocialistickým, stojí na kresťanskom základe, lebo kresťanstvo a dobre chápaný

národný socializmus si neodporujú" (Tamže, s. 158). Súčasne žiada prehlbovanie ich vzájomného vzťahu. Takto si napr. predstavuje prehlbenie biblického "Miluj bližného svojho ako seba samého": "Nuž, musíme teda vedieť ako milovať seba a až potom toho druhého" (Tamže, s. 284). "Do národno-socialistického štátu musí na každom kroku preniknúť katolicizmus, má a musí byť v spravovaní každej spoločnosti," zdôrazňuje (Tamže, s. 287). Pre toto zafahovanie náboženstva do národno-socialistickej ideológie i politickej praxe sa obroda slovenského fašizmu právom nazýva klerofašizmom. Zastrešením týchto a podobných názorov je Tisovo zaradenie Slovenska do "frontu novej Európy", ktorý, podľa neho, vyzerá takto: "... Národne-sociálne Nemecko, fašistické Taliansko, falangistické Španielsko a ľudové Slovensko" (Tamže, s. 373.). Má svoju hlbokú logiku, ak fašistický Slovenský štát, v súlade s často prejavovanými rasistickými názormi HSLS, vydal bez škurpúl vyše 60.000 židovských spoluobčanov nacistom, ktorí ich umučili a nahnal slovenských vojakov po boku fašistickej nemeckej armády.

Nebolo iného východiska ako rozhodne sa proti fašizmu postaviť a zmyť hanbu, ktorou fašistickí predstavitelia očierili Slovensko pred celým svetom. Mal som možnosť počas SNP v určitom období denne sa zoznamovať so správami z celého sveta, vyjadrujúcimi sa k jednému z najväčších európskych povstaní vo fašistickom obkľúčení. Bolo to povznášajúce stretávanie sa s vysokým ocenením SNP a chápaním jeho hlbokého zmyslu pre protifašistický boj vo svete a osobitne na Slovensku.

Ak sa protifašisti majú zmieriť so žijúcimi obdivovateľmi Slovenského štátu, nemali tak urobiť už v roku 1944? Boli by sa potopili s fašistami na spoločnej lodi a zo Slovenska by možno aj tak ostalo také malé torzičko, bezvýznamné, na posmech sveta. Fašizmus je obľudné zlo v histórii ľudstva, zmierovať sa s ním je to isté ako pomáhať ho reštaurovať.

Nacionalisti sa radi pasujú do pózy kovaných vykladačov národných dejín a ich

zmyslu. V skutočnosti však často len veľmi povrchné poznajú históriu svojho národa, jeho literatúru, umenie, ľudovú slovesnosť. Za Slovenského štátu sa veľmi často skloňovalo meno Štúra, aj ruku mu dodatočne na soche v Modre zdvihli do fašistického pozdravu. Ale štúrovské verše, častejšie ako kedykoľvek predtým, bolo možné počuť i čítať aj na povstaleckom území. Účastníci SNP spontánne vycítili, že ich vystúpenie má aj hlboký historický rozmer a že preto treba vytvoriť akýsi duchovný oblič, ktorý by nás spájal s udalosťami pred 100 rokmi. Štúr nebol nacionalista. Bol jedným z najväčších slovenských vlastencov, hlboko ľúbil svoj národ. Žil na rozhraní dvoch epoch - feudalizmu a kapitalizmu a dobre si uvedomoval, že sa na svoje vystúpenia za práva Slovákov musí dôkladne pripraviť. V polovici 30-tych rokov študoval na univerzite v Halle. Prehlbil si tu svoje poznatky z filozofie Herderovej a Heglovej. Dôkladne sa zoznámil s Heglovou dialektickou metódou a filozofiou ducha a u oboch ho osobitne zaujala ich filozofia dejín, ktorú tvorilo domýšľal. Herderova myšlienka, že dejiny smerujú k humanite u štúrovcov hlboko zarezonovala. Štúrovci vytvorili novú epoch v dejinách Slovákov. Vyslovili požiadavku ich zrovnoprávnenia v rámci Rakúsko-Uhorska a súčasne si uvedomili, že na to treba vytvárať predpoklady: vlastným spisovným jazykom a literárnou tvorbou v ňom, zabezpečovaním všeobecnej vzdelanosti, rozvíjaním schopností na organizovanie spoločenského života a súčasným riešením veľmi vážnych sociálnych problémov. Štúr mal ustavične pred očami biedu ľudových mas. Od uhorského snemu žiada všeobecné a večité zrušenie poddanstva, zabezpečil politické práva ľudu, oslobodil mestecká spod právomocí pánskych stolíc, zrušil výsady šľachty, zrovnoprávnil všetkých občanov - okrem iných požiadaviek. (Pozri: Hučko, J.: Život a dielo L. Štúra, 2. vydanie, Osveta, 1988). Azda ešte zmienku o tom, že Štúr (poznal Voltaira) sa usiloval o "odideologizovanie" slovenskej spoločnosti a na prvé miesto stavil necirkevné, ale politické, hospodárske a sociálne otázky.

Zmienil som sa o štúrovcach, azda trochu obšírne, preto, že ľudácky nacionalizmus a nacionalizmy naň nadväzujúce sa ich dovoľávajú neoprávnene. Štúrovský program totiž nebol nacionalistický, ale hlboko demokratický, humanistický, chápujúci národné a sociálne problémy v jednote. Línia kontinuity slovenských dejín nevedie od štúrovcov k Slovenskému štátu, ale cez štúrovcov, Matičné roky 1863-1975, Československú republiku, ktorá zachránila Slovákov od národnej smrti, a tie demokratické prvky života v nej, ktoré v rôznej miere umožnili ďalší vývoj Slovenska, k Slovenskému národnému povstaniu. Tu sa konečne idea rovnosti slovenského národa s inými národmi stala reálnou hybnou politickou silou - i keď sa v ďalšom vývoji musela neraz presadzovať rôznymi okľukami a v 50-tych rokoch narazila na novú vlnu radikálneho československého národa s inými národmi stala reálnou hybnou politickou silou - i keď sa v ďalšom vývoji musela neraz presadzovať rôznymi okľukami a v 50-tych rokoch narazila na novú vlnu radikálneho československého národa s inými národmi stala reálnou hybnou politickou silou.

I keď na povstaleckých frontoch zúril boj, vo vnútrozemí sa rozvíjali všetky základné prvky demokratického života. V dedinách a mestách ľudia iniciatívne a pružne riešili problémy súvisiace s vojnou, ale aj s každodenným spoločenským životom. Rozvíjali sa kultúrne aktivity, riešili sa otázky školstva, rýchlo sa odstraňovali rôzne nenormálnosti. Išlo o iniciatívu, ktorá vyplývala z pocitu zodpovednosti za priebeh povstania, ale aj zo značných právomocí povstaleckých národných výborov a z uvedomenia si novej, demokratickej atmosféry, ktorá začala vstupovať do života.

Občianska iniciatíva, ak sa samosprávne prvky neredukujú, ale rozširujú, vie v akýchkoľvek zložitých podmienkach prinášať kladné výsledky. Vyriešenie aktuálnych požiadaviek miest a obcí, súvisiacich s problematikou samosprávy, by istotne v krátkom čase aj náš spoločenský život urobilo konsolidovanejším.

Posledná moja poznámka sa týka zaujímavej črty myslenia ľudí v SNP i v priebehu jeho príprav. Mám na myslí

perspektívne myslenie. Kladenie si otázok ako organizovať jednotlivé úseky po porážke fašizmu a intenzívne hľadanie odpovedí na ne sa stávalo predmetom diskusií, ale aj tvorby koncepcií, najmä od roku 1943. To znásobovalo chuť do boja a dávalo mu hlbší zmysel. Možno sa nemýlim, ak poviem, že zreteľ perspektívy má v súčasnosti u nás veľmi slabý akčný rádius. Kladenie príliš jednostranný dôraz na otázky dňa, pričom zabúdame, že aj oni sú len ohniskom reflexy medzi prítomnosťou a budúcnosťou.

Záverom chcem zdôrazniť, že idey SNP majú stále svoju aktuálnosť, a že preto sa oplatí venovať sústavnú pozornosť prechodnosti trasy od SNP k súčasnosti. Nebezpečím pre túto trasu, ako aj pre súčasný náš spoločenský život sa stávajú akékoľvek antidemokratické myšlienky a činy, akékoľvek posilňovanie autoritatívnych prvkov v riadení spoločnosti, akékoľvek extrémistické názory falšujúce históriu, akékoľvek vyvyšovanie sa jedných nad druhých, akékoľvek privilégia, akékoľvek rasová neznášanlivosť, akékoľvek zintenzívňovanie a nie riešenie národnostných napätí, akékoľvek oslabovanie kultúrneho a školského úseku, akékoľvek spoločenské neporiadky, korupcia a zločinnosť, oslabovanie účinnosti právnych noriem, akýkoľvek priestor pre recidívy fašizmu a pravicového extrémizmu, prosté všetko, čo okliešťa slobody a práva človeka a narúša demokratickú atmosféru, v ktorej žije.

Lenže nestačí, ak sa pri udržiavaní spomínanej trasy budeme spoliehať iba na vlastné sily. Podobné, i keď vo väčšej, či menšej miere odlišné, problémy majú všetky krajiny Európy i sveta. Potrebuje sa spájať, aby sme boli silnejšími. Potrebujeme si vymieňať skúsenosti, zoznamovať sa s metódami boja proti pravicovému extrémizmu, prsto navzájom sa obohacovať. Z tohto hľadiska má dnešné podujatie mimoriadny význam a fažko ho možno doceniť.

Armin Pfahli-Traugber

Potenciálne nebezpečenstvá súčasného pravicového extrémizmu Aktuálne vývojové tendencie v oblastiach aktivisti, násilie a strany

Mimoriadna citlivosť témy pravicového extrémizmu je zároveň vysvetlením jej polarizovaného vnímania na verejnosti: mnohé prejavy možno priradiť buď trúbeniu na poplach a dramatizovaniu, alebo ignorovaniu a bagatelizovaniu, čo možno vysvetliť poukázaním na politické motívy či selektívne prístupy. Diferencovaných úvah a interpretácií je nedostatok, ich metodické a teoretické predpoklady sa navyše často ignorujú. Okrem selektívnej pracovnej definície ideológie a foriem prejavu je potrebné diferencovať rôzne úrovne tohto fenoménu, pretože súhrnný pojem pravicový extrémizmus je termínom, ktorý z ideologického aspektu, ako aj z pohľadu diania či organizovanosti zahŕňa rôzne snahy a zmýšľania. Tieto spája odmietanie demokratického ústavného štátu spolu s charakteristickými postojmi, ako sú nadhodnocovanie etnickej príslušnosti a ideológie nerovnosti, autoritárstvo silného štátu stojaceho nad spoločnosťou a chápanie politiky identifikujúce sa s ideológiou spoločensťva.

Roviny, v ktorých sa artikuluje a prejavuje pravicový extrémizmus, je možné pozorovať tak v oblastiach akcií, politiky a násillia, ako aj postojov, kultúry a správania sa vo

voľbách a preto musí byť aj ich sledovanie oddelené, ale zároveň aj porovnávajúce.¹

Navyše, vývoj jednej roviny nemá za následok vývoj roviny druhej. Komparatívne štúdie² presahujúce rámec jednotlivých krajín napríklad ukazujú, že nárast pravicovo extrémistického správania sa vo voľbách nejde v žiadnom prípade automaticky ruka v ruke s nárastom pravicovo extrémisticky motivovaných násilných činov. Pravdou je skôr opak: v krajinách s relatívne vysokým počtom hlasov odovzdaných týmito stranám je evidovaný relatívne malý počet násilných činov, ako príklad môže slúžiť Francúzsko, zatiaľ čo pre opačný prípad by ako príklad mohlo slúžiť Nemecko. Príčiny tejto súvislosti nie sú predmetom tejto prednášky. Exemplárne sa však ukazuje, že rastúce alebo klesajúce vývojové tendencie v jednej rovine nevyvolávajú paralelné účinky v druhej rovine. Z tohto dôvodu je nevyhnutné diferencované rozdelenie rôznych vývojových tendencií, ktoré tu budú prezentované na základe súčasnej

situácie pravicového extrémizmu v Nemecku.

1. Externé faktory: celospoločenské rámcové podmienky

Z nich vyvodený komplexný odhad potenciálneho nebezpečenstva však je možný len vtedy, ak sa nezohľadní len situácia v pravicovo extrémistickom tábore, teda interné faktory, ale aj celospoločenské rámcové podmienky, teda externé faktory v ich vzájomných vzťahoch. K artikulácii a pohybu pravicového extrémizmu napriek jeho marginálnemu postaveniu v žiadnom prípade nedochádza nezávisle od politického a sociálneho kontextu spoločnosti. Existujú s ním súvisiace faktory, ktoré ho zvyšujú, rovnako ako faktory, ktoré jeho vývoj brzdia. Okrem toho aj tu môžu existovať protikladné procesy: tak napríklad interný vzostupný vývoj strán v súvislosti s ich programami, pribúdajúcou členskou základňou alebo konsolidáciou organizácií ešte nie je žiadnou zárukou politického úspechu vo voľbách. Rovnako tak celospoločenské výhodné rámcové podmienky ešte nemusí nevyhnutne viesť k nárastu pravicovo extrémistických skupín, či pôsobiť na zvyšovanie počtu odovzdaných hlasov v prospech pravicovo extrémisticky orientovaných strán.

Len kombinovaná súhra externých a interných faktorov ovplyvňujúcich pravicový extrémizmus mu v konečnom dôsledku priniesie relatívny politický úspech. Nie je možné konštatovať, že by práve v Nemecku existovala kombinácia výhodných predpokladov v oboch oblastiach, kde sa na rozdiel od situácie v niektorých európskych krajinách žiadnej pravicovo extrémistickej strane nepodarilo trvalo sa etablovať ako volebná strana a disponovať relevantným potenciálom voličov.³ "Front National" (FN) vo Francúzsku je napríklad trefou, resp. štvrtou najsilnejšou straníckopolitickou silou, ktorá od konca

osemdesiatych rokov disponuje priemerne 15 percentami hlasov voličov. V Nemecku naproti tomu neexistuje žiadna trvalo etablovaná pravicovo extrémistická volebná strana s potenciálom stálych voličov - odhliadnuc od regionálneho ojedinelého prípadu strany "Die Republikaner", ktoré sa dvakrát za sebou podarilo získať zastúpenie v krajiniskom sneme v Badensku-Württembersku. Aj v Nemecku pritom existujú podobné, aj keď nie rovnaké celospoločenské podmienky podporujúce pravicový extrémizmus, ako vo Francúzsku.

Obe krajiny sú tak, ako mnohé rozvinuté priemyselné spoločnosti, konfrontované s prenikavými politickými, sociálnymi a hospodárskymi zmenami: následkom zrýchlených procesov spoločenských zmien sa zaužívané spôsoby správania a tradičné hodnoty dostávajú do konfliktu s nimi. Ak nimi postihnutý jedinec nedokáže konštruktívne spracovať tieto pnutia, vznikajú obranné reakcie, ktoré sa okrem iného prejavujú v akceptovaní pravicovo extrémistických postojov a spôsobov správania.⁴ V osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch viedol takýto vývoj k procesom dezintegrácie a individualizácie, ktoré boli spojené s ešte väčšími konfliktmi identity a stratou orientácie.⁵ K tomu sa pridružili rôzne krízové javy: v hospodárskej rovine v podobe zvyšujúcej sa nezamestnanosti a chudoby, resp. strachu z nich, v rovine sociálnej v podobe tendenčnej erózie tradičných sociálnych životných súvislostí a v rovine politickej v podobe nespokojnosti s politikou etablovaných strán vo vláde a v opozícii spojenou s postupujúcim pretrhávaním straníckych zväzkov voličov k týmto stranám.⁶

Napriek týmto spoločným črtám sa doteraz žiadnej pravicovo extrémistickej strane nepodarilo etablovať sa ako volebná strana podobne, ako sa to podarilo FN vo Francúzsku, a to aj napriek tomu, že v Nemecku existuje príslušný potenciál takto orientovaného obyvateľstva. Odborník na prieskum volieb Jürgen W. Falter hovoril o asi 5 percentách "tvrdých" pravicových

extrémistov s vyhraneným svetonázorom a o 17 percentách "mäkkých" pravicových extrémistov, ktorých "svetonázor nie je úplne vyhranený, ale predsa len v prevažnej miere poznačený pravicovo radikálnymi obsahmi".⁷ Aj napriek tomu však spravidla len malá časť z tohto potenciálu volí pravicovo extrémisticky, čo na jednej strane súvisí so situáciou v tábore pravicovo extrémisticky orientovaných strán, ktorá bude podrobnejšie opísaná v nasledujúcom texte a na strane druhej s rozhodným odmietavým postojom demokratických strán, ktorý je možné zaznamenať aj napriek relatívne priaznivým externým rámcovým podmienkam v tejto rovine. Okrem toho je u nemeckej verejnosti vzhľadom na nacionálno socialistickú minulosť možné konštatovať mimoriadnu senzibilitu voči pravicovému extrémizmu.

2. Nekompetentnosť a rozdrobenosť v tábore pravicovo extrémistických strán

Oproti týmto čiastočne výhodným a čiastočne nevýhodným externým celospoločenským rámcovým podmienkam pre pravicový extrémizmus možno internú situáciu v tomto tábore hodnotiť z pohľadu úsilia o dosiahnutie úspechov vo voľbách ako nepriaznivú. Na rozdiel od niektorých európskych susedných štátov neexistuje v Nemecku žiadna jednotná pravicovo extrémistická volebná strana, ktorá by mohla počítvať so stabilnou voličskou základňou okolo desať percent či dokonca viac. Pravicovo extrémistický tábor je rozdrobený do troch strán, ktoré sa vzájomnou konkurenciou oberajú o hlasy a tým čiastočne znemožňujú získanie zastúpenia v parlamente, a to aj napriek tomu, že počet voličov oboch, resp. všetkých troch strán spolu by na vstup do parlamentu postačoval. Podobne ako sú rozdrobené hlasy voličov, tak sú do troch strán rozdrobení aj aktívni členovia, takže následkom nejednotnosti

organizácie nie je jednotné ani politické pôsobenie. Interné potýčky v tábore tak ochromujú aj pôsobenie navonok, smerom do spoločnosti. Dokonca aj pravicovo extrémisticky orientovaní voliči sa musia cítiť zmätení, keď vidia, že sa propagandisti národnej jednoty nedokážu dohodnúť ani sami medzi sebou.

K týmto stranám patrí strana "Die Republikaner" (REP)⁸, ktorá sa vo svojom pôsobení na verejnosti prezentuje ako strana národno-konzervatívna v zmysle demokratických princípov a serióznosti. Preto sa z taktických dôvodov distancuje od ostatných pravicovo extrémistických strán. Je to postoj, ktorý sa však vzhľadom na vlastnú porážku vo voľbách začína otriasať v základoch. Koncom roku 1997 mala strana REP 15.500 členov, ktorí však nie sú rovnomerne rozdelení po celom území republiky, ale pochádzajú predovšetkým z Badenska-Württemberska a Bavorska. V iných spolkových krajinách, predovšetkým v nových spolkových krajinách, má táto strana len málo rozvinuté akciové štruktúry, čo svedčí o celkovo slabých organizačných stránkach REP. Dokumentuje to aj neexistencia funkčného a účinného rozdelenia strany do nižších štruktúr. Navyše predovšetkým na úrovni spolkových krajín panujú silné interné stranícke spory kvôli finančným, osobným a strategickým záujmom. REP sa vo voľbách v deväťdesiatych rokoch nepodarilo - s výnimkou Badenska-Württemberska - zaznamenať výraznejšie úspechy a nedostala sa do krajiniského parlamentu, čo jasne dokumentuje, že jej v rámci celej republiky chýba voličská základňa nad päť percent.

To isté, dokonca v ešte väčšej miere, platí pre druhú najsilnejšiu pravicovo extrémistickú stranu "Deutsche Volksunion" (DVU)⁹. Táto má síce tiež okolo 15.000 členov, ktorí sú však prevažne neaktívni. Z tohto dôvodu nemá takmer žiadne fungujúce štruktúry, napríklad vo forme aktívnych krajiniských alebo regionálnych spolkov.

Politická aktivita DVU vo veľkej miere závisí od kapitálu jej predsedu, Gerharda Freya, vydavateľa známej pravicovo extrémistickej publikácie "Deutsche National-Zeitung". Vďaka nákladnej volebnej kampani, ktorú mohla takto viesť, sa tejto strane podarilo, predovšetkým v Brémach a Hamburgu, ale aj v Šlezvicku-Holštajnsku, načas zaznamenať relatívne úspechy vo voľbách získom okolo piatich percent hlasov, a to aj napriek tomu, že ani DVU nemá žiadnu stabilnú voličskú základňu. Tento odhad platí aj čo sa týka jej úspechu vo voľbách do krajinského snemu v Sasku-Anhaltsku, kde sa strane dosiahnutím takmer 13 percent hlasov podarilo získať najväčší volebný úspech na úrovni spolkových krajín v histórii Spolkovej republiky Nemecko. V skutočnosti išlo o prejav protestného správania sa vyvolaný nespokojnosťou, ktorú vďaka vysokým sumám vynaloženým na volebnú kampaň a nešikovnému komentáru etablovaných politikov viedol k zisku hlasov pre DVU.

Na záver je potrebné spomenúť ešte stranu "Nationaldemokratische Partei Deutschlands" (NPD)¹⁰, ktorá má 4.300 členov. Po organizačnej stránke je na tom lepšie ako DVU, ako jediná z týchto strán v uplynulom roku získala, aj keď len v malej miere, nových členov, avšak vo voľbách sa jej nedarí získať významnejšie úspechy. Výrazné úspechy však zaznamenala nedávno, keď sa jej podarilo zmobilizovať svojich priaznivcov pri demonštrácii proti výstave Wehrmachtu v roku 1997 alebo pri straníckom podujatí v roku 1998, na ktorých sa zúčastnilo po 4.000 pravicových extrémistov. Tento vývoj si možno vysvetliť zmeneným ideologickým smerovaním a personálnym zložením mládežníckej organizácie "Junge Nationaldemokraten" (JN), vplývajúcim na celú stranu, ktoré na jednej strane viac propaguje sociálnopopulistické heslá s antikapitalistickým a nacionálnorevolučným podtónom a na strane druhej nadobúda formu zbernice aktivistov zo zakázaných neofašistických organizácií. V minulom roku prúdili do radov NPD ako noví členovia

predovšetkým mladí muži vo veku do 30 rokov z nových spolkových krajín. Dellaca člára medzi stranami pravicovo extrémistického spektra a neofašistami a skinheadmi, ktorá je citeľnejšia v starých spolkových krajinách, sa na tomto pozadí v NPD rozplynula.

Okrem nedostatočnej štruktúry a organizačnej rozdrobenosti stranícko-politického pôsobenia pravicového extrémizmu je tento navyše charakterizovaný aj chýbajúcou integrujúcou osobnosťou, kompetentnými protagonistami a programovými alternatívami. Politické výpovede sa väčšinou vo všeobecnosti obmedzujú na niekoľko málo politických oblastí, medzi ktoré patrí predovšetkým cudzinecká politika ideologicky nabitá resentimentami nenávisti voči cudzincom. Osobitnú pozornosť si okrem toho zaslúhuje aj konkrétne pôsobenie pravicovo extrémistických poslancov v parlamentoch tak na komunálnej úrovni, ako aj na úrovni spolkových krajín, či v Európskom parlamente. Ich pôsobenie, na ktoré poukázali rôzne podrobné štúdie¹¹, je charakterizované rozštiepenosťou, spormi a nezhodami vo frakciách, nedostatkom angažovanosti, kontinuity a vecnej kompetencie a sústredením sa na niekoľko málo tematických pracovných polí. Toto mimochodom v oveľa väčšej miere platí pre DVU, ako pre REP. Preto pravdepodobne ani prvá menovaná strana so svojimi mandátmi do krajinského snemu v Sasku-Anhaltsku, ktoré získala začiatkom apríla 1998, nedokáže veľa začať, keďže personálny potenciál DVU je po politickej stránke mimoriadne neskúsený a neschopný.

Prekonanie organizačnej rozdrobenosti pravicovo extrémistických strán a vytvorenie jednotnej pravicovo extrémistickej volebnej strany možno v najbližšom období vylúčiť. V základniach týchto organizácií a u ich strategicky zmýšľajúcich predstaviteľov je takáto túžba prirodzene veľká a v tejto súvislosti boli aj viackrát zaznamenané iniciatívy, ako napr. založenie "Deutsche Liga

für Volk und Heimat" ako združujúcej organizácie, iniciovania "okrúhlych stolov" alebo iniciatív, ako "Vereinigte Rechte", ktoré však vždy stroskotali. Týmto snahám o spojenectvo bráni skutočnosť, že špičky strán trvajú na odlišnej sa a vlastnom dominovaní, ako aj chýbanie vedúcej politickej osobnosti v pravicovo extrémistickom tábore, ktorá by dokázala integrovať tento heterogénny tábor a zároveň populisticky pôsobiť smerom navonok. Práve pohľad za hranice krajiny potvrdzuje, aké dôležité sú takéto osobnosti pre úspešné pôsobenie pravicovo extrémistických strán a preto sa zdá byť pochopiteľné aj doteraz nevyslyšané volanie tohto politického tábora po "nemeckom Haiderovi" či "nemeckom Le Penovi".

3. Kultúrny pravicový extrémizmus: intelektuáli, vydavateľstvá a časopisy

Ako druhú kategóriu pravicovo extrémistických aktivít je po politike potrebné spomenúť oblasť kultúry, predovšetkým rôzne formy organizácií a publikácií¹². K tým posledne menovaným patria napríklad noviny a časopisy, ako napr. týždenník "Deutsche National-Zeitung" v náklade okolo 35.000 výtlačkov v štýle politických bulvárnych novín, ktoré sú napriek svojej nízkej úrovni a tradičným témam k počudovaniu veľmi rozšírené, alebo náročnejší časopis "Nation und Europa" vychádzajúci mesačne v náklade okolo 15.000 výtlačkov, ktorý sa považuje za strategický a teoretický orgán a aktívne vsádza na spojenie roztrieštených pravicových extrémistov. Okrem toho existuje celý rad knižných vydavateľstiev rôznej veľkosti, medzi ktoré patria významnejšie objekty, ako napr. "Grabert-Verlag" s relatívne širokou ponukou, ako aj menšie podniky zameriavajúce sa na určité témy, ako napríklad "Klosterhaus-Verlag" vydávajúci dielo ľudového spisovateľa Hansa Grimma. Z organizácií možno v tomto kontexte ako príklad spomenúť "Gesellschaft für freie

Publizistik", ktorá pravidelne organizuje podujatia a má 400 členov z radov kníhkupcov, redaktorov a vydavateľov, alebo spoločnosť "Deutsches Kolleg" ponúkajúcu politické školenia, ktorá sa však momentálne odmičala.

Okrem toho je v súvislosti s kultúrnymi formami prejavovania sa pravicového extrémizmu potrebné spomenúť jednotlivých intelektuálov odvolávajúcich sa predovšetkým na antidemokratické zmýšľanie vo Weimarskej republike v podobe "konzervatívnej revolúcie". Ako prívrženci "nacionálnych revolucionárov" alebo zástupcovia "Neue Rechte"¹³ sa pokúšajú publicisticky v pravicovo extrémistických časopisoch, ako napr. "Europa Vorn" alebo "Staatsbriefe" teoreticky a strategicky viesť rozpravu svojho politického tábora a podľa možnosti prostredníctvom započatej erózie distancovania sa konzervatívcov a pravicových extrémistov na publicistickej úrovni¹⁴ pôsobiť nad rámec konzervatizmu smerom k širokej verejnosti. V tejto súvislosti má veľký význam štvrtročne vydávaný spis "Criticon" a týždenník "Junge Freiheit". Výraznejší účinok na široké masy každopádne zostal spomínaným intelektuálom a iným aktivistom v tejto kultúrnej oblasti pravicového extrémizmu do veľkej miery nedostupný. S pokusmi o cieľenú difamáciu demokratických hodnotových princípov alebo ich pravicovo extrémistický výklad sa doteraz len veľmi nevýrazne podarilo pôsobiť za hranice vlastného politického tábora a už vôbec nie stať sa predmetom diskusie či dokonca získať vytúženú "kultúrnu hegemoniu".

Iným vývojom v oblasti kultúry, ktorý si zaslúhuje pozornosť, sú pokusy pravicových extrémistov robiť politiku prostredníctvom komplexu tém ezoterika, resp. "novodobé germánstvo"¹⁵. Posledne menovanú tému je možné nájsť predovšetkým v neofašisticky orientovaných skupinách, ktoré odmietajú kresťanstvo ako náboženstvo "cudzle ich druhu", pretože je poznamenané židovstvom. Ako príklad je možné uviesť

spoločenstvo vedené multiaktivistom Jürgenom Riegerom pod názvom "Artgemeinschaft", alebo spolok vychádzajúci z myšlienok filozoficky náboženstva Mathilde Ludendorff "Bund für Götterkenntnis". Všetky tieto zoskupenia však nemajú takmer žiadny vplyv za hranicami vlastných politických táborov a obmedzujú sa vo veľkej miere na interný organizačný vývoj a uskutočňovanie slávnostných obrádov. Naproti tomu je v pohansky orientovaných častiach "Neue Rechte", predovšetkým u vydavateľa Stefana Ulbricha, riaditeľa vydavateľstva "Arun Verlag", badať snahu pôsobiť prostredníctvom prezentácie ezoterickej literatúry a predmetov na časť apolitckej ezoterickej scény prístupnej takýmto názorom. Tu, ako sa zdá, záujem skutočne existuje, čomu nasvedčuje aj počet údajne predaných 80.000 exemplárov antisemitisticky sprisahanecko-teoreticky ladeného trojväzkového diela pod názvom "Geheimgesellschaften" od istého "Jana van Helsinga".

4. Neofašistický aktivizmus medzi reštrukturalizáciou a "slobodnými zónami"

Ako tretiu spomedzi rôznych foriem prejavu pravicového extrémizmu je potrebné spomenúť neofašistické zoskupenia osôb.¹⁶ Do začiatku deväťdesiatych rokov existoval celý rad takýchto zoskupení, ktoré z politickohistorického aspektu vychádzali z nacionálneho socializmu a otvorene propagovali "štvrtú ríšu". Medzi ne patrili napr. "Deutsche Alternative" (DA), "Freiheitliche Deutsche Arbeiterpartei" (FAP) alebo "Nationalistische Front" (NF), ktoré však v deväťdesiatych rokoch ministerstvo vnútra spolkovej republiky či ministerstvá vnútra jednotlivých spolkových krajín zakázali. Zabavenie majetku týchto spolkov, ako aj zákaz ich ďalšej činnosti a zakladania

náhradných organizácií spočiatku bránilli ďalšiemu vývoju scény a ochromovali ju. Navyše boli trestami odňatia slobody potrestaní vedúci aktivisti a došlo ku zákazu demonštrácií na verejnosti. Neofašisti reagovali prekvapene a zneistené, čo sa prejavilo v dočasnej stagnácii aktivít a v opúšťaní scény. Na pozadí týchto nových rámcových podmienok však aj v neofašistickom tábore nastali z dlhodobého aspektu ideologické, strategické a organizačné zmeny.

Najprv došlo k zblíženiu aktivistov zoskupení postihnutých represívnymi opatreniami a tým k čiastočnému a prechodnému prekonaniu pretrvávajúcej rozdrobenosti neofašistckej scény ako následku personálnych či politických odlišností. Toto sa spočiatku udialo tematicky prostredníctvom spoločnej agitačnej témy "Anti-Antifa", teda zbierania poznatkov o politických protivníkoch, čo viedlo ku komunikačnému zblíženiu najrozličnejších aktivistov až do vnútra tábora JN, resp. NPĐ. V kontexte tohto vývoja neofašisti uskutočnili aj organizačné zmeny, aby sa po zákaze činnosti opäť stali akcieszopnými. Namiesto pevných štruktúr sa začali vo väčšej miere vytvárať akčné skupiny, navzájom spojené viac spoločnou formou komunikácie, než organizácie tak, aby nebolo možné ich zakázať. V jednej z neofašistických publikácií je k tejto problematike uvedené: "Musíme ... zo starých a skostnatených štruktúr scény vytvoriť akýsi druh národného frontu (podobný APO: všetci sa podleľajú, nikto nie je zodpovedný). - Organizovanosť, ktorá sa nedá rozpoznať, sa nedá ani rozbiť!"¹⁷ Vplyvom tohto poznania neofašistickí aktivisti vypracovali koncepcie reštrukturalizačných procesov.

Podľa nich mali nezávislé miestne spolky fungovať prostredníctvom samozvolených najrozličnejších pomenovaní. Ich "vodcovia" podľa tohto modelu mali založiť akúsi "regionálnu radu" bez formálneho členstva, koordinujúcu ťažiská práce. Vedúci aktivisti scény sa mali schádzať v republikovej "rade starších", aby spoločne koordinovali politické

akcie a plány. Tento model by na jednej strane umožňoval štruktúru, ktorá by nebola pevne organizovaná, ale ktorú by na druhej strane viedlo centrálné vedúce grémium. K tejto problematike sa v inej neofašistckej publikácii uvádza: "Dobre vzdelaná, vysoko motivovaná a moderne vybavená základňa je zárodkom nacionálnej revolúcie. Sief takýchto základní je srdcom nacionálneho hnutia."¹⁸ Od roku 1994 sa táto koncepcia stretáva v neofašistickom tábore s rastúcim ohlasom a začína sa proces jej uvádzania do života. Takmer na celom území republiky vznikli v rôznom čase a s rôznou štruktúrou nové regionálne, čiastočne konšpiratívne pracujúce zoskupenia osôb. Označujú sa ako "nationale Kameradschaften", ich vývojový stupeň je rôzny a angažujú sa predovšetkým v nových spolkových krajinách.

Nové formy organizácie však spočiatku nevedli k nárastu akcieszopnosti, pretože rozbité štruktúry aj naďalej negatívne vplývali na ochotu konať, ako aj na schopnosť mobilizácie neofašistov. Nič na tom nemenili ani každoročné akcie pri príležitosti výročia úmrtia Rudolfa Hessa tešiace sa pomerne veľkému verejnému ohlasu. V roku 1993 sa scéne podaril ešte impozantný pochod vo Fulde, pred ktorým sa pomocou mobilných telefónov podarilo nasmerovať aktivistov ad hoc na toto miesto. Pokus o podobný postup však v nasledujúcich rokoch zlyhal. Poznaním novej taktiky a nasadením veľkého počtu príslušníkov polície sa podarilo podobným akciám zabrániť. V roku 1997 sa síce podarilo zmobilizovať 800 pravicových extrémistov, avšak centrálna demonštrácia sa nekonala. Zato sa však neofašistckému tábore podarili veľké úspechy pri zmobilizovaní prívržencov v spolupráci s NPĐ a JN, čoho príkladom sú už spomínané pochody v Mníchove v roku 1997 a v Passau v roku 1998, ale aj pochod na 1. mája 1998 v Lipsku.

Zdá sa, že neofašistická scéna má predovšetkým v nových spolkových krajinách s počtom prívržencov 2.400 dobrý vietor v plachtách. Na jednej strane tam

oveľa viac ako v minulosti na západe propaguje antikapitalistické rozpravy, ktoré na pozadí sociálnych premien majú aj príslušnú odozvu. Na druhej strane sa pokúša realizovať koncepciu "slobodných zón"¹⁹, ktorú vypracovala vysokoškolská organizácia NPĐ "Nationaldemokratischer Studentenbund" (NHB) spolu s pravicovo extrémisticky orientovanými skinheadmi. V nej sa požaduje vytvorenie slobodných priestorov, v ktorých by pravicovo extrémistické sily mohli fakticky aplikovať svoju moc, teda vytvorenie po právnej a štátnej stránke slobodných zón. V nich by bolo možné nielen slobodne ako "protisila" demonštrovať a budovať informačné stánky, ale aj zabrániť tomu, aby tak robili aj politickí odporcovia. Takéto zóny sa nenachádzajú v rámci väčších regiónov, avšak na menších miestach, ako napr. Mahlow v Brandenbure alebo Muldenstein v Sasku-Anhaltsku existujú miesta, ako napríklad okolo železničných staníc, mládežnícke kluby, námestia alebo ulice, na ktorých hore uvedeným spôsobom dominujú aktivisti scény. Tu hrozí, že sa svojbytná mládežnícka pravicovo extrémistická subkultúra stane každodennou kultúrou.²⁰

5. Inklinovanie k násilliu: individuálni páchatelia, štruktúry alebo spontánnosť?

Ako štvrtú rovinu foriem prejavu pravicového extrémizmu je potrebné spomenúť okolo 7.600 osôb inklinujúcich k páchaniu násillia, ktorých potenciál len v uplynulom roku vzrástol o 20 percent, medzi ktoré patria predovšetkým pravicovo extrémistickí apolitckí príslušníci mládežníckej subkultúry skinheadov.²¹ Pod pojmom apolitcký sa tu rozumie, že nevychádzajú zo žiadnej rozvinutej ideológie, ale sa u nich prejavuje podvedomé akceptovanie pravicovo extrémistických ideologických prvkov historického nacionálneho socializmu alebo rasistického Ku Klux Klanu. Tieto sú

zrejme najmä z textov piesní skupín skinheadov alebo z magazínov ich prívržencov.²² Vzhľadom na spoločné črty boli už viackrát zaznamenané pokusy neoфаšistov o ovládnutie scény skinheadov. Tieto však stroskotali následkom nedisciplinovanosti tejto mládežníckej subkultúry. Predovšetkým v nových spolkových krajinách však bolo v uplynulých dvoch rokoch zaznamenané ich väčšie akčné zbliženie sa, nie však v zmysle pevnej organizácie či štruktúry. Zato sa však vo väčšej miere rozvinuli interné štruktúrne pokusy v scéne, predovšetkým u tzv. "Blood & Honour" skinheadov a u "Hammerskins", dvoch prúdov hnutia skinhead pochádzajúcich z Veľkej Británie, resp. z USA so silným rasistickým podtónom.

Zo sociologického aspektu ide o väčšiny skinheadov o mládež z okrajových sociálnych vrstiev: často pochádzajú z neusporiadaných rodinných pomerov a ani v škole sa im nepodarilo dosiahnuť žiadne úspechy. Ich združovanie sa do skupín slúži na vyrovnanie týchto deficitov za pomoci nových väzieb a na získanie pocitu sebahodnoty a sily. Toto vysvetľuje aj veľkú akceptáciu násillia v tejto subkultúre. Za tento posledne menovaný trend hovorí aj rastúci počet koncertov skinheads a ich časopisov, ktoré sa ako reakcia na dôsledné trestné stíhanie vyjadrujú síce zdržanlivejšie, ale aj naďalej ešte pravicovo extrémisticky. Skinheads predstavujú v histórii povojnového pravicového extrémizmu akúsi zvláštnosť, pretože ako prví vytvorili vlastnú mládežnícku subkultúru v tomto politickom tábore a priliehajú mládež z určitých sociálnych vrstiev a situácií. Ani straníckopoliticky orientovaní pravicoví extrémisti sa už nedomnievajú, že sa zaobídu bez nich a prihovárajú sa za spojítka medzi občianskou serióznosťou a mládežníckou subkultúrou.²³

Toľko k pravicovým extrémistom pripraveným podieľať sa na násilných činoch. Počet násilností s pravicovo extrémistickým pozadím dosiahol svoj vrchol

v roku 1992 počtom 2.639 násilností a potom kontinuálne klesal v roku 1994 na 1.489 až do roku 1996 na 781. Každopádne sú však tieto čísla dvojnásobne vyššie ako v roku 1990, kedy bolo zaznamenaných 309 násilných činov. V roku 1997 však opäť došlo k zvratu trendu, ktorý núti k zamysleniu: počet násilných činov stúpol o 27 percent na 790. Tieto násilné činy len z malej časti páchajú aktívni neoфаšisti a len z jednej pätiny príslušníci skinheads. Len malá časť páchatelov týchto trestných činov motivovaných nenávisťou k cudzincom je členom istej pravicovo extrémistickej organizácie. Aj napriek tomu možno tieto činy klasifikovať ako pravicovo extrémistické, a to nezávisle od toho, či páchatelia majú jasné ideologické predstavy alebo nie. Čin namierený proti inému človeku len kvôli tomu, že je príslušníkom iného etnika, je nezávisle od stupňa jeho politickej motivovanosti namierený proti platným ľudským a občianskym právam.²⁴ O pozadí a o motívoch násilných činov namierených proti cudzincom vypovedajú uskutočnené prieskumy²⁵: viac než tretinu páchatelov predstavovali mladiství do 18 rokov a takmer väčšinu z nich tvorili muži s nízkym vzdelaním. Podiel nezamestnaných vo výške 18 percent bol síce vyšší, než je miera nezamestnanosti mládeže vo všeobecnosti, v žiadnom prípade však nebol taký vysoký, ako sa stále tvrdí.

Podobne to je aj s významom javu dezintegrácie rodiny, ktorý so svojim podielom okolo 20 percent nie je podstatne vyšší, než v priemere v celej spoločnosti. Najväčší počet páchatelov trestných činov motivovaných nenávisťou k cudzincom sú nenápadní, "normálni" mladí ľudia a prvopáchatelia. U mnohých z nich bola preukázaná inklinácia k skupinám skinheads a k iným skupinám nepriateľsky naladeným voči cudzincom (medzi ne patria aj úplne bežné skupiny stretávajúce sa vo voľnom čase). Násilné činy voči cudzincom sú páchané takmer výlučne skupinovo, čo vyvracia všeobecne rozšírený názor, že ide o "zblúdilých individuálnych páchatelov".

Nedá sa však pri týchto činoch hovoriť ani o riadení zvonku, ktoré sa týka len malého počtu prípadov. Osoby podozrivé zo spáchania týchto činov obvykle pochádzajú z blízkosti miesta činu, a len u minimálneho počtu prípadov ide o "páchatelov na cestách". Toľko k výsledkom prieskumu páchatelov týchto trestných činov za prvú polovicu deväťdesiatych rokov. Do akej miery sa tu objavuje nová sociálna štruktúra na pozadí vlny násillia, ktorá eskalovala predovšetkým v nových spolkových krajinách, kde bolo spáchaných 45 percent činov, pričom podiel obyvateľstva predstavuje len 17 percent, sa vzhľadom na nedostatok príslušných vedeckých štúdií na túto tému nedá povedať.

Na záver ešte k otázke existencie tzv. "Braune Armee Fraktion"²⁶, ktorej existenciu predpokladá tlač: pevne štruktúrované teroristické skupiny, ako to naznačuje názov, v pravicovom extrémizme neexistujú.²⁷ Kolujú síce návody na teroristické činy, boli tiež založené sklady zbraní a rôzne branné skupiny trénujú pre prípad násilných stretov. Štruktúrne prepojenie týchto samostatných prvkov sa však zistiť nepodarilo. Na vytvorenie pravicovo teroristických štruktúr chýbajú okrem vôle, presadiť koncepcie ozbrojeného boja na činy, predovšetkým logistické predpoklady, finančné prostriedky a podpora potrebná pre ilegálny boj. Prevažná väčšina pravicových extrémistov v súčasnosti nepovažuje terorizmus za vhodný prostriedok na prekonanie politického systému. Latentná možnosť zmeny v postoji a konaní však existuje. Následky, aké by mohla mať takáto zmena, približuje pôsobenie individuálnych páchatelov, ako napríklad neoфаšistu Kaya Diesnera, ktorý v roku 1997 ťažko zranil jedného knihkupca a zastreliť jedného policajta. Tento dokonca aj v neoфаšistickej scéne izolovaný individuálny páchatel síce nekonal na príkaz určitej teroristickej štruktúry, ale ako jednotlivec, v pravicovo extrémistickom tábore však došlo k jeho politickej socializácii.

Záverečný odhad potenciálneho nebezpečenstva pravicového extrémizmu

Toľko k zobrazeniu a odhadu vývoja pravicového extrémizmu v jeho rôznych rovinách prejavu. Záverom nasleduje za účelom zhodnotenia tézovitě zhrnutie potenciálneho nebezpečenstva pravicového extrémizmu:

- Skutočnosť, že potenciál ľudí inklinujúcich k pravicovému extrémizmu aj napriek nízkej inklinácii k jednotlivým extrémne pravicovým stranám u obyvateľstva existoval a existuje v miere, ktorú netreba podceňovať, dokazujú mnohé prieskumy z oblasti empirického sociálneho výskumu. Tento potenciál spravidla vo voľbách nevoili pravicovo extrémisticky, v súlade s politickými postojmi, ktoré ho charakterizujú. V nemeckej povojnovej histórii je dokonca badateľné napätie medzi osobami inklinujúcimi k pravicovému extrémizmu a voľbami. Voľiči inklinujúci k pravicovému extrémizmu, volia spravidla veľké ľudové strany, čo potvrdzujú mnohé prieskumy.²⁸ Majú na to celý rad dôvodov: tradičné úzke spojenie s inou stranou, strach, že v prípade odovzdania hlasu "darujú" svoj hlas, roztrieštenosť stranícky organizovaného pravicového extrémizmu alebo chýbanie atraktívne pôsobiacej pravicovo extrémistickej strany, ktorá by dokázala zmobilizovať tento potenciál. Ak sa však k politickej inklinácii, resp. orientácii pridruží protestné správanie so a nespokojnosť, má dotýčaná skupina osôb sklon voľiť pravicovo extrémisticky, čo dokazujú predovšetkým volebné úspechy DvU s chabým personálnym vybavením a programom.

- Na základe takejto rámcovej situácie a za príslušného naladenia obyvateľstva tu je vždy možnosť, že hlasy poputujú v prospech

takýchto strán. Takéto úspechy však zároveň spravidla nemajú nič do činenia s internou situáciou pravicového extrémizmu. Tábor pravicovo extrémisticky orientovaných strán bol a je roztrieštený; navyše ani DVU, ani NPD a ani REP nedokážu získať internú hegemoniu v tábore. Ak pretrvávajú separačné tendencie vychádzajúce z ideologických, osobných, organizačných či strategických dôvodov, nemalo by z dlhodobého aspektu dôjsť k vytvoreniu jednotnej pravicovo extrémistickej strany a ani žiadna zo strán by nemala získať dominantné postavenie v tomto tábore. Už len preto, ale aj vzhľadom na odmietanie a zdráhanie sa demokratických síl spolupracovať s pravicovými extrémistami, čo tieto prezentovali aj na verejnosti, by sa aj v nadchádzajúcich rokoch nemala etablovať žiadna pravicovo extrémistická strana ako volebná strana so stabilným potenciálom voličov nad päť percent. K tomu by navyše bola potrebná aj vedúca osobnosť, kompetentní protagonisti a programové alternatívy.

- Ako oveľa vyšší sa javí potenciál vývoja násilných činov. K momentálnemu zvratu trendu dochádza v čase, kedy téma azylová a cudzinecká politika nezastávajú také ústredné postavenie, ako tomu bolo počas doterajšej fázy eskalácie násilia namiereného proti cudzincom. Regionálne ťažisko navyše jednoznačne spočíva v nových spolkových krajinách, teda tam, kde v porovnaní so starými spolkovými krajinami žije len málo cudzincov. Tu hrozí, že sa rozvinie relatívne samostatný potenciál násilia namierený proti cudzincom, ktorý môže nadobudnúť formu voľných štruktúr v zmysle pravicového terorizmu. Rovnako sa môže vyvinúť akási forma kultúry násilia, ktorej prvé náznaky už badať vo východnom Nemecku. Predovšetkým u mladých mužov z nižších sociálnych vrstiev sa prísušné orientácie a spôsoby správania stretávajú s rastúcou akceptáciou a vzniká nebezpečenstvo, že sa tu etabluje týmto smerom zameraná mládežnícka kultúra inklínujúca k násilliu a pripravená uplatňovať násillie. Práve skutočnosť, že pri voľbách do krajiniského

snemu v Sasku-Anhaltsku v apríli 1998 sa takmer každý štvrtý volič rozhodol voľiť DVU, príkladne ilustruje existenciu takéhoto potenciálu.²⁹

- Následkom silnejúceho sociálno-politického krízového vývoja môže dôjsť k nárastu tendencií rozširovania sa pravicového extrémizmu na takmer všetky roviny, počnúc od akcie, cez násillie a kultúru až k politike, ako to naznačujú heslá: rastúca nezamestnanosť, následky globalizácie, sociálny úpadok a kríza sociálneho štátu v najrozličnejších spoločenských oblastiach a geografických regiónoch. Keďže problémy tohto druhu idú ruka v ruke s nečinnosťou etablovanej politiky voči týmto problémom a keďže namrzenosť na inštitúcie a strany stúpa, naďalej rastie aj pravicovo extrémistický mobilizovateľný potenciál. Vzhľadom na interné deficity tohto politického tábora tento z dlhodobého pohľadu pravdepodobne nebude oslovený či zapojený do činnosti. Zároveň však takéto vývojové procesy môžu za istých okolností so sebou priniesť problémy s fungovaním demokracie. Z tohto však netreba vyvodzovať žiadne dramatizujúce závery. Francúzska demokracia funguje s "Frontom National" rovnako, ako funguje britská demokracia s vysokým potenciálom nenávisťi voči cudzincom. Ani existencia republiky nie je ohrozená, ako to tvrdia niektoré hlasy. Rovnako však neexistujú dôvody na chlácholenie, ignorovanie a bagatelizovanie tohto latentne a manifestačne sa prejavujúceho potenciálneho nebezpečenstva.

- 1 Pozri podrobnejšie: Armin Pfahli-Traughber, *Rechtsextremismus. Eine kritische Bestandsaufnahme nach der Wiedervereinigung*, Bonn 1995, str. 14-29.
- 2 Pozri Ruud Koopmans, A. *Burning Question: Explaining the Rise of Racist and Extreme Right Violence in Western Europe*, Berlin 1995

- 3 Pozri ako porovnávaciu analýzu: Armin Pfahli-Traughber, *Volkes Stimme? Rechtspopulismus in Europa*, Bonn 1994.
- 4 Pozri ako "klasickú" analýzu: Erwin K. Scheuch/Hans-Dieter Klingemann, *Theorie des Rechtsradikalismus in westlichen Industriegesellschaften*, v *Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik*, 12. roc., 1967, str. 11-29
- 5 Porovnaj Wilhelm Heimeyer, *Gesellschaftliche Desintegrationsprozesse als Ursachen von fremdenfeindlicher Gewalt und politischer Paralyse*, v *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 2-3/1993, str. 3-13
- 6 Porovnaj Richard Stöss, *Die extreme Rechte in der Bundesrepublik - Ursachen - Gegenmaßnahmen*, Opladen 1989, str. 235-237
- 7 Pozri Jürgen Falter, *Wer wählt rechts? Die Wähler und Anhänger rechtsextremistischer Parteien im vereinigten Deutschland*, 1994, str. 163. Za Francúzsko a ostatné európske krajiny žiaľ nie sú k dispozícii podobné štúdie umožňujúce komparatívnu analýzu.
- 8 Pozri Hans-Gerd Jaschke, *Die "Republikaner". Profile einer Rechtsaußen-Partei*, Bonn 1990; Richard Stöss, *Die "Republikaner". Woher sie kommen? Was sie wollen? Wer sie wählt? Was zu tun ist?*, Koln 1990. Práce novšieho dátá na tému REP neexistujú.
- 9 Pozri Annette Linke, *Der Multimillionär Frey und die DVU. Daten, Fakten, Hintergründe*, Essen 1994 (informatívne, ale dramatizujúce zobrazenie); Pfahli-Traughber, *Rechtsextremismus* (pozn. 1) str. 56-67.
- 10 Pozri Pfahli-Traughber, *Rechtsextremismus* (pozn. 1), str. 67-75; Peter M. Wagner, *Die NPD nach der Spaltung*, v

Uwe Backes/Eckhard Jesse (vyd.), *Jahrbuch Extremismus und Demokratie* 4, Bonn 1992, str. 157-167, ako aj k aktuálnemu vývoju Andrea Böhm/Nils Klawitter/Oliver Schröm, *Der zweite Frühling der NPD*, v *Die Zeit* vom 23. April 1998, str. 15-18.

- 11 Pozri Christoph Butterwegge u.a., *Rechtsextremisten in Parlamenten. Forschungsstand - Fallstudien - Gegenstrategie*, Opladen 1997; Benno Hafeneeger, *Politik der "extremen Rechten". Eine empirische Untersuchung am Beispiel der hessischen Kommunalparlamente*, Schwalbach 1995; Norbert Lepszy/Hans-Joachim Veen, "Republikaner" und DVU in kommunalen und Landesparlamenten sowie im Europaparlament, Sankt Augustin 1994.
- 12 Pozri Spolkové ministerstvo vnútra (vyd.), *Správa o ochrane ústavy 1996*, Bonn 1997, str. 128 a 143-155.
- 13 Pozri Armin Pfahli-Traughber, *Konservative Revolution und Neue Rechte, Rechtsextremistische Intellektuelle gegen den demokratischen Verfassungsstaat*, Leverkusen 1998.
- 14 Pozri Armin Pfahli-Traughber, *Brücken zwischen Rechtsextremismus und Konservatismus, zur Erosion der Abgrenzung auf publizistischer Ebene in den achtziger und neunziger Jahren*, v Wolfgang Kowalsky/Wolfgang Schroeder (vyd.), *Rechtsextremismus. Einführung und Forschungsbilanz*, Opladen 1994, str. 160-182.
- 15 Pozri Insa Eschenbach/Elke Thye, *Die Religion der Rechten. Völkische Religionsgemeinschaften*, Dortmund 1995; Friedrich Paul Heller/Anton Maegerle, Thule. Vom völkischen Okkultismus bis zur Neuen Rechten, Stuttgart 1995; Stefanie von Schnurbeln, *Göttertröst in Wendezelten*.

- Neugermanisches Heidentum zwischen New Age und Rechtsradikalismus, Mnichov 1993.
- 16 Pozri čo sa týka súčasných dejín: Armin Pfah-Traugher, *Hitters selbsternannte Erben. Die Neonazi-Szene. Zur Entwicklung einer rechtsextremistischen Subkultur*, v *Der Bundesminister des Innern* (vyd.), *Texte zur Inneren Sicherheit*, zv. 1, Bonn, 1997, str. 81-106; k aktuálnemu vývoju: *tamtiež*, Die Neonationalsozialisten-Szene nach den Verbotsmaßnahmen, v Uwe Backes/Eckhard Jesse (vyd.), *Jahrbuch Extremismus & Demokratie 9*, Bonn, str. 156-173.
- 17 Christian Scholz, *Brennende Ausländer und die Folgen*, v *Nachrichten der HNG*, 16. roc. c. 159/1994, str. 17.
- 18 U. Ve., *Opfergemeinschaft Basisgruppe, v Widerstand*, 2. roc., c. 5/1996, str. 6.
- 19 Pozri *Revolutionärer Weg konkret: Schafft bereite Zonen*, v *Vorderste Front*, c. 2/1991, str. 4-7
- 20 Pozri Burkhard Schröder, *Im Griff der rechten Szene, Ostdeutsche Städte in Angst*, Reinbek 1997; Bernd Wagner, *Rechtsextremismus und kulturelle Subversion in den neuen Ländern*, Berlin 1998.
- 21 Pozri Klaus Farin/Eberhard Seidel-Pielen, *Skinheads*, Mnichov 1993; Klaus Farin (vyd.), *Die Skins. Mythos und Realität*, Berlin 1997.
- 22 Pozri Bavorský krajský úrad na ochranu ústavy (vyd.), *Aufhellung des rechtsextremistischen Hintergrundes der Skinhead-Szene. Spezial: Fanzines - Skinhead-Magazine*, Mnichov 1992; Krajský úrad na ochranu ústavy Badenska-Württembergska (vyd.), *Skinheads*, Stuttgart 1992.
- 23 Pozri Klaus Hansen, *Rechte Jugendkultur wehrt sich aus*, v *Nation und Europa*, roc. 48., c. 4/apríl 1998, str. 39-42.
- 24 Pozri Peter Frisch, *Wandelt sich der politische Extremismus?*, v Uwe Backes/Eckhard Jesse (vyd.) *Jahrbuch Extremismus & Demokratie 5*, Bonn 1993, str. 51-68, tu str. 54-60.
- 25 Pozri Helmut Willems a.l., *Fremdenfeindliche Gewalt, Einstellungen - Täter - Konflikteskalation*, Opladen 1993; *tamtiež a.l.*, *Analyse fremdenfeindlicher Straftäter. Texte zur Inneren Sicherheit*, vyd. Spolkovým ministerstvom vnútra, Bonn 1994.
- 26 Pozri Wolf Annaun, *Die Braune Armee Fraktion*, v *Die Zeit* z 13. januára 1995.
- 27 Pozri k historickému vývoju: Bernhard Robert, *Links- und Rechtsterrorismus in der Bundesrepublik Deutschland von 1970 bis heute*, Bonn 1995, str. 231-334.
- 28 Pozri o.l. SINUS (vyd.), *5 Millionen Deutsche: "Wir wollen wieder einen Führer haben ..."* Die SINUS-Studie über rechts-extremistische Einstellungen bei den Deutschen, Reinbeck 1981, str. 87-91; Richard Stöss, *Rechtsextremismus und Wahlen in der Bundesrepublik*, v *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B11/1993, str. 50-61, *tamtiež* str. 58, *Falter*, *Wer wählt rechts?* (pozn. 7), str. 158.
- 29 Na jeho existenciu autor upozorňoval už pred šiestimi rokmi, pozri Armin Pfah-Traugher, *Rechtsextremismus in den neuen Bundesländern*, v *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 3-4/1992, str. 11-12.

Martin Kmo:

Podoby pravicového extrémizmu na Slovensku dnes

Na Slovensku otvorene extrémistická pravica v klasickom chápaní nemala zvyčajne na ružiaci ustlané. Stačí porovnať historický vývoj s väčšinou susedných krajín. Solva by sme napr. v medzivojnovom období našli - s výnimkou pogromov na východnom Slovensku krátko po skončení 1. svetovej vojny - prejavy spontánneho alebo organizovaného násillia. V 20. a 30. rokoch sme zdieľali spoločný osud s českým národom, ktorý sa oprávnene považoval za politicky vyzretejší. Tam sa Stříbrný a Gajda hrdlo hlásili k fašizmu a tzv. národnému socializmu. A našli určité, hoci obmedzené pole pôsobnosti. V slovenskom, konzervatívnejšom prostredí sa živná pôda pre podobné aktivity nevytvorila. K slovu sa dostali ľudia tohto razenia až neskôr. Nechcem tým však učiťkať naše svedomie a bdelosť voči dnešným negatívnym javom v tomto zmysle. Ani nehadlám tvrdiť, že Slováci sú vo svojej podstate národom holubičím. Ale je to určitý fenomén, ktorý by si zaslužil hlbšiu analýzu. Inak sa budeme pohybovať skôr na rovine pocitov a dojmov. Faktom ostáva, že ostrie mnohých spoločenských problémov, ku ktorým sa inde pristupovalo podstatne ráznejším spôsobom, sa na Slovensku vždy utupilo. S dvoma podstatnými výnimkami - riešením tzv. židovskej otázky a represáliami voči civilnému obyvateľstvu pri potláčaní SNP.

V súvislosti s kádárovským Maďarskom 70. a 80. rokov sa zvyklo hovoriť o gulášovom socializme. Teda išlo o politicky, ekonomicky a ľudskoprávne akúsi miernejšiu verziu režimu, v ktorom inak neobmedzene vládla komunistická strana. Režim, nastolený pod Tatrami roku 1939, bol v porovnaní s inými európskymi krajinami - akými gulášovým fašizmom. Do jesene 1944

Slováci nezažili na vlastnej koži masové prenasledovanie a fyzickú likvidáciu. Naopak, zvýšila sa životná úroveň. Pomerne slobodne sa rozvíjala kultúra, veda, školstvo. Na ľavicovú inteligenciu, ktorej bolo vtedy ako šafranu, sa pozeralo s prížmúrenými očami. Celá táto relatívna selanka sa vytvorila na úkor iných národov a časti vlastných občanov. Na jednej strane bola počiatočná hospodárska konjunktúra podmienená výrobou pre nemeckú a slovenskú dobyvačnú armádu. Na strane druhej vyhnaní Čechov a potom odobrali štátne občianstvo a majetky Židom, ktorí skončili v koncentračných táboroch. To bolo nielen nehumánne, extrémistické, ale priam zverské. O to viac, že na čele štátu stál katolícky kňaz.

Až na drobné výnimky sa vypuknutím Povstania nezačalo osobné účtovanie. Napokon niekoľkí predstavitelia vládnej moci mali blízko k SNP. Niektorí - osobitne z armády a ekonomických kruhov - sa priamo podieľali na jeho prípravách a priebehu. Krvavé represálie na jeseň 1944 a v nasledujúcich zimných mesiacoch už boli namierené aj proti Slovákom. Vývoj po roku 1948 mal s výnimkou postupu voči cirkevnej hierarchii o niečo miernejší spád ako v Čechách. Prejavilo sa to i v tzv. konsolidačnom období v 70. rokoch. Benevolentnejší vzťah k inteligencii a rýchlejší rast životnej úrovne spôsobili, že sa na Slovensku vytvorila iba úzka skupina disidentov. Preto aj udalosti po novembri 1989 nabrali iné, nie až tak radikálne protikomunistické a dovolím si tvrdiť, že antiľavicové smerovanie ako v Prahe.

Pre Slovensko je nebezpečnejšie niečo iné ako otvorený pravicový extrémizmus. Ani

„demokratická“ pravicová rétorika tradične nenachádza uši, ktoré by ju rady počúvali. Tak ako v časoch, keď sa HSLŠ drala k moci, i teraz sa ako hlavná propagandistická metóda využíva populizmus. Aj keď rafinovanejšie ako v 30. rokoch. Vtedy politici Stíhbného razenia našli útočisko u Andreja Hlinku. Ale ani pod jeho vedením, ani za vodcovstva Jozefa Tisu nehrali prvé husle. Hoci sa v prípade Vojtecha Tuku o to Hitler veľmi usiloval.

Slováci majú možno v sebe zakorenený určitý sociálny aspekt a dnes tak zaznávaný zmysel pre kolektivismus. Na to poukazujú rozdielne výsledky sociologických výskumov v porovnaní s Českom. Z nich vyplýva väčší akcent na úlohu štátu pri riadení vecí verejných a nižší dôraz na individualizmus. Politické strany - v západnej Európe považované za klasicky pravicové - by so svojou rétorikou u nás nepochodili. Keby k nám prišiel s realitou Slovenska bližšie neoboznámený pozorovateľ, na základe prejavov by sotva kohosi označil za pravicového politika. Pri analýze volebných programov spred štyroch rokov - a zrejme ani teraz to nebude inak - je celá politická scéna posunutá doľava. Aj hlavný „ideológ“ HZDS Augustín Marián Húška sa k propagovanej téze o podpore tzv. kapitálotvornej vrstve veľmi nevracia. Tým si nik na Slovensku veľa sympatií nezíska. Hoci týmto výrazom Húška vystihol podstatu ekonomickej politiky terajšej vládnej koalície, na ktorej sa paradoxne podieľa ZRS, pred štyrmi rokmi označované za extrémistickú ľavicu.

Ak môže pravicový extrémizmus v našej verejnosti predsa len výraznejšie zabodovať, tak je to vo vzťahu k iným národnostným a etnickým skupinám. K Židom, ktorých tu ostalo veľmi málo, už viac-menej len abstraktne. Oveľa horšie sú na tom početnejší a viditeľnejší Rómovia. Pretože po šiestich rokoch samostatného štátu by už bolo trapné aj pre nacionálne orientovaných činiteľov zvažovať problémy Slovenska na Čechov, na rane sú najmä Maďari. Tí z

Budapešti i z našich južných okresov.

Prím zohráva SNS a viacerí jastrabov z HZDS. Samozrejme, v programe ich strán nenájdete zmienku o účelnom vyvolávaní napätia v národnostne zmiešaných oblastiach. Naopak, stavajú sa za spolunažívania. Hoci zdôrazňovaním obhajoby právd tzv. štátoťvorného národa, predovšetkým v oblasti školstva a jazyka, sa im začína dariť rozoštvávať tamojšie obyvateľstvo. Radikálne sily z druhého brehu Dunaja a ich súputníci medzi maďarskými politikmi v Bratislave tvoria so slovenskými „národovcami“ spojené nádoby. Jedni druhým vďačia z veľkej časti za to, že sa vôbec dostanú do parlamentu. Potvrdilo sa to vo voľbách pred štyrmi rokmi. Obávam sa, že i v najbližších týždňoch - najmä po nepremyslených výrokoch niektorých predstaviteľov novej vládnej garnitúry v Budapešti.

Samotná SNS sa označuje za pravicovú stranu. V konkrétnych otázkach najmä v sociálnej a ekonomickej oblasti - ak vychádzame z jej volebného programu - sa to dá ťažko tvrdiť. Národnári odmietajú obvinenia, že sú extrémisti. Čosi iné sú však výroky ich jednotlivých činníkov. Mnohí, keď sa začne hovoriť o národnej otázke, strácajú nielen súdnosť, ale neraz i základy slušnosti. Napr. Slotove či Moricove výroky o malom dvore a veľkom biči v súvislosti s Rómami, ktorých zásadne pejoratívne nazývajú cigánmi. Alebo exkurzy do histórie divochov na malých huňatých koníkoch, ktorí prznili Staroslovenky. Populistický radikalizmus rezonuje v otázkach boja proti kriminalite a osobitne dilerom drog aj v prípade súčasnej petície za obnovenie trestu smrti. Ide o požiadavku rozpornú s platnou Ústavou SR. Ťažko ju však označiť za prejav pravicového extrémizmu. Takáto diskusia totiž oživa vo viacerých európskych krajinách predovšetkým po sérii zločinov, spojených s pedofiiliou.

Pre SNS sú príznačné zahraničnopolitické kontakty. Svedčí o tom vlaňajšia návšteva

Le Pena na Slovensku, či Slotova v Belehrade na pozvanie srbských nacionalistov. Som zvedavý, ako sa asi u nás a v Nemecku propagandisticky zvládne jeden nový fakt. KSÚ totiž fúzuje do SNS. Predseda únie Viliam Oberhauser pritom na 8. sneme v Žiline 30. mája 1998 sľuboval sprostredkovanie oficiálnych vzťahov s bavorskou CSU a ďalšími kresťanskosociálne orientovanými stranami v nemecky hovoriacich krajinách.

Okrem spomínaných jastrabov z HZDS, ktorým občas premiér Vladimír Mečiar dopraje studenú sprchu, je tu ešte niekoľko drobných politických strán. Každá z nich sa označuje za jedinú skutočne národnú. Pritom SNS pokladajú za zradkyňu národných záujmov. Šťastí sú v nich zastúpení sympatizanti, ba i niekdajší čelní funkcionári SNS (predseda Strany slovenskej národnej jednoty Stanislav Pánis), sklamaní skôr s pochovanými osobnými ambíciami v tejto strane. Každá z nich má v názve prívlastok národný, či aspoň ľudový (napr. Slovenská ľudová strana s predsedom Jozefom Prokopom, ktorý je t.č. poradcom štátneho tajomníka Ministerstva kultúry SR). Jedna dokonca i Hlinkove meno. Hoci sú zaregistrované na ministerstve vnútra, respektíve zaujímajú stav tzv. mŕtveho chrobáka. Ožije v súvislosti s výročím vzniku prvej Slovenskej republiky alebo jej pohlavárov organizovaním nevelkých mítingov či národných púť.

Ide o málo početné politické subjekty, v niektorých prípadoch o rodinné „podniky“ alebo o jednu svojráznu osobu, obklopenú hŕstkou nadšencov. Sú medzi nimi pamätníci prvej SR, bývalí ľudáci funkcionári a ich potomkovia. Existuje určitá previazanosť na ľudácku emigráciu, osobitne v Kanade. Špecifické postavenie medzi nimi zaujíma Spoločnosť dr. Jozefa Tisu. Tú mimochodom za ministrovania Ladislava Pittnera z KDH začiatkom 90. rokov odmietli na ministerstve vnútra vzhľadom na jej názov a stanový zaregistrovať. Stalo sa tak až na osobný zásah

predsedu senátu Najvyššieho súdu SR, ktorého nedávno vláda navrhovala v parlamente za podpredsedu NS SR. V súčasnosti sa tvorí pod rúskom volebného spojenia SNS a KSÚ (na základe nedávnej novely volebného zákona pod logom SNS) určité zoskupenie strán a združení, ktoré sa prinajmenšom nostalgicky stavajú k Tisovemu štátu a majú sa dostať aj na volebnú kandidátnu listinu (Slovenská ľudová strana, Slovenský orol, Slovenský skauting, Konfederácia politických väzňov, Hlinkova spoločnosť, Cyrilometodská spoločnosť).

Nebezpečenstvo nespočíva v samotných štruktúrach týchto organizácií, ale skôr v tom, že sú akýmiisi udržiavateľmi ohníka, či pahreby ľudáckych ideálov z vojnových čias. K nim by sa veľmi rada prihlásila časť členskej základne a funkcionárskeho aktívu SNS, KSÚ, HZDS, ale i MS a KDH, no nie vždy si to môžu otvorene dovoliť. Deje sa to skôr prostredníctvom podpory emigrantských historikov (Františka Vnuka, Milana Ďuricu), oslavných podujatí a odhaľovaní pomníkov mŕtvym (prenášanie telesných pozostatkov na Národný cintorín v Martine) či živým (napr. Kirschbaum) predstaviteľov Slovenského štátu. Žiaľ, do týchto akcií sa niekedy zapája i katolícka cirkev, miestna samospráva alebo štátna správa. Ako príklad by som uviedol Tisovu sochu v Čakajovciach pri Nitre, viaceré vyhlásenia biskupa Baláza na adresu J. Tisu, tohtoročnú ďakovnú omšu v národnej svätyni v Šaštíne na počesť 14. marca 1939 za účasti slovenského primasa, arcibiskupa Sokola a už spomínaného Húška, Ery Slavkovskej atď.

Hádam najvýpuklejšie sa to prejavilo v kauze ministerky školstva, predstaviteľky SNS, okolo tzv. pomocného učebného textu Dejiny Slovenska a Slovákov. Zneužitie prostriedkov PHARE vyvolalo medzinárodný škandál. Samozrejme, pri takýchto príležitostiach sa tienisté stránky národných dejín zľahčujú, zamlčujú, alebo sa jednoznačne hádže zodpovednosť na nacistické Nemecko (napr. likvidácia Židov, represálie proti

partizánskym dedinám). Naopak, určitým pozitívam vtedajšieho režimu nekriticky rastú krídla.

Osobitnou kapitolou pravicového extrémizmu sú niektoré skupiny mládeže, ktoré sa zväčša neformálne združujú okolo nelegálnych časopisov, šíriacich fašizoidné myšlienky, ilustrácie a texty s rasovým podtextom (Súmrak Bohov - Nitra, Gardista - Kežmarok, Radikálny blok - Púchov, Edelweiss - Košice, For White Only - Košice, Biely boj - Nová Dubnica). Bývajú v nich aj rozhovory s predákmi hudobných skupín, ktoré produkujú rasistické názory. Ale sú to i burzy s rozličnými príveskami, nášivkami, nálepkami, hudobnými kazetami, či jednoduchými zbraňami. Kolportéri týchto tlačovín a predmetov zásobujú niektoré obce a mestá.

Nebezpečnejšie sú akcie, keď jednotlivci v dave strácajú individuálnu zodpovednosť. V poslednom čase sa to deje na futbalových zápasoch (najmä keď hrá Slovan) a koncertoch. Niekedy dochádza k slovným i fyzickým bitkám, napádaniu Rómov či počernejších zahraničných študentov. Existuje prepojenie na Čechy, čiastočne na Maďarsko. Samotné názvy hudobných skupín veľavravne naznačujú ich názorovú orientáciu: Rýchly nápor a Nástup (obe zo Senice), Biely odpor (Nitra), Otčina (Martin). Posledná výstraha (Bratislava).

Kolega, Martin Viľko, sa vo svojom referáte nepochybne bude venovať prepojeniu mladých ľudí s niektorými hudobnými štýlmi. Ťažko o nich tvrdiť, že všetci fanúškovia sú teoreticky podkuří fašisti a rasisti. Skôr všade figuruje tzv. zdravé jadro, okolo ktorého sa spontánne zoskupujú ich rovesníci alebo mladšie ročníky. Určité i keď nie otvorená prepojenosť medzi politickými stranami a týmito skupinkami existuje. Pri Pánisovej spomienkovej slávnosti 14. marca každoročne miništrujú skúpi. Tohto roku ich starofudáci pred televíznymi kamerami označovali za nádej našej krajiny. Hovorí sa aj o kontaktoch s niektorými

vysokými funkcionármi SNS. Ale príame dôkazy na to neexistujú.

Pravicový extrémizmus, hoci sa na Slovensku neobjavuje v masovejšom meradle, má teda svoje špecifiká tak, ako v 40. rokoch. Ak sa čohosi treba obávať, tak kriesenia neofudáctva, so všetkými negatívnymi sprievodnými javmi. Medzi ne patrí nacionalizmus, národná nadradenosť, prechádzajúca do šovinizmu a nenávisť k iným etnikám. To všetko môže viesť k vyostrovaniu vzťahov medzi občanmi na juhu SR alebo v oblastiach s koncentrovaným rómskym obyvateľstvom. Bez toho, aby som túto hrozbu preceňoval, treba na ňu neustále upozorňovať. Aj preto, aby sa ľudáctvo raz nestalo jedným zo zdrojov oficiálnej štátnej ideológie.

Pri integračných procesoch v demokratickej Európe - ktorej jedným z pilierov je antifašistická rezistencia - by to bol krok späť. Hádám práve preto sa mnohým zo spomínaných politických subjektov do EÚ a NATO veľmi nechce. Dnes sa môže extrémny nacionalizmus úspešne rozvíjať iba v izolovanej krajine. A to hádam Slovensku nijaký triezvo uvažujúci človek nepraje.

Franziska Hundseder

Spolupráca resp. prepojenie pravicovo extrémistických organizácií v Európe

Panuje búrlivá nálada. Od konca vojny ešte nikdy nevládla taká priaznivá atmosféra pre extrémnu pravicu v Európe ako dnes, koncom deväťdesiatych rokov. Pravicovo extrémistické strany dosiahli v uplynulých rokoch v mnohých európskych krajinách prevápivo veľké úspechy vo voľbách.

Politické aféry, nezamestnanosť a sociálny úpadok - na tomto humuse sa darí pravicovému extrémizmu. Nenávisť voči cudzincom, nacionálna samoľúbosť a sociálna demagógia sú receptom na úspech všetkých vzostupných pravicovo extrémistických hnutí v Európe. Na tomto základe si nacionalisti na medzinárodnej úrovni vynikajúco rozumujú aj napriek ideologickým rozdielom v detailných otázkach. Spoločná im je istota do budúcnosti vyjadrená v obľúbenom hesle nabádajúcom k jednote: "Nie sme poslednými zo včera, ale prvými zo zajtra!" - hesle, pochádzajúcom od Helmuta Sündermanna, ktorý bol za čias Hitlera zástupcom tlačového šéfa ríšskej vlády.

Cezhraničná spolupráca v rámci pravicovo extrémistickej scény stále rastie. Či už ide o miesta pre zakázané pochody, výhodnú výrobu a rozširovanie hneďho propagandistického materiálu, či sídlo nacionálne socialistických zásielkových firiem, celoeurópske kontakty fungujú. Platí to aj pre neofašistických páchatelov, ktorí v zahraničí hľadajú a nachádzajú prístrešie, a to predovšetkým v Španielsku, ktoré okrem iných nevydalo nemeckým úradom ani v Nemecku odsúdeného fašistu Otta Ernsta Remera.

Očividne beztriestnym refúgiom pre neofašistické aktivity je Dánsko. Nacionálne socialistické zásielkové firmy ponúkajú celé množstvá propagandistických filmov o Tretej ríši, ako **Der ewige Jude alebo katalógy so zbraňami. "Takáto totálna ponuka je možná len preto", píše sa v jednom katalógu, "lebo máme sídlo v zahraničí, kde neexistujú žiadne paragrafy 86/86a/130 a pod.", kde teda nie je zakázané rozširovanie nacionálne socialistických symbolov a propagandistických prostriedkov a kde nepoznajú trestný čin podnecovania k národnostnej a rasovej nenávisť.**

Len čo úrady v Spolkovej republike Nemecko zabavia nejaký časopis či knihu, už ich začnú tlačiť a distribuovať za hranicami. V júli 1995 napríklad okresný súd v Mannoheime rozhodol o zabavení knihy dlhoročného šéfa Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD), založenej v roku 1964, Güntera Deckerta, z titulu podnecovania k národnostnej a rasovej nenávisť. A hneď v nasledujúcom čísle straníckych novín sa možno dočítať: "Istý vydavateľ zo zahraničia v rámci EÚ je ochotný prebrať nielen distribúciu, ale aj doľah." Okrem Belgicka sú obľúbenými miestami tlače predovšetkým Maďarsko, Česko, Slovensko, Litva a Ukrajina, pretože sa tam zjavne dá bez problémov tlačiť pravicovo extrémistická propaganda a navyše náklady na tlač a poštovné sú nízke.

Medzi vedúcimi neofašistami zo Spolkovej republiky Nemecko a Holandska sa nedávno rozvinula úzka spolupráca. Spoločne organizujú manifestácie v Echthe a Leerdame/Holandsko. Pod vedením

Holandana Eite Homana pracuje "koordinačný výbor Európa" NSDAP/AO, ktorý podporuje aj centrálu Anti-Antifa zaoberajúcu sa sledením po nepohodlných osobách.

Rôzne prúdy pravicového extrémizmu majú aj svoje vlastné siete. Spoločnou črtou je aj využívanie internetu ako medzinárodnej platformy:

1. Aj naďalej existujú aj medzinárodné pôsobiace organizácie bývalých príslušníkov Waffen-SS.
2. Pravicovo extrémistické strany udržiavajú kontakty so svojimi bratskými stranami v zahraničí a usporadúvajú spoločné kongresy.
3. Akademická Neue Rechte, Nouvelle Droite, organizuje svoje sympóziá na medzinárodnej úrovni. Jej časopisy alebo jednotlivé články sú vydávané vo viacerých jazykoch. (*Vouloir a Orientations* v Belgicku, *Eléments/Nouvelle Ecole a Etudes et Recherches pour la Culture européenne* vo Francúzsku, *Elemente, DESG-inform, wir selbst, europa vorn, Junges Forum* atď. v Nemecku, *Trasgressioni, La linea, Diorama letterario* v Taliansku, *Stanczyk* v Poľsku, *The Scorpion* vo Veľkej Británii a *Tekos* v Holandsku). Existujú aj spoločné prvky s pohanskými rasistickými združeniami v Európe a Severnej Amerike. Ako príklad možno uviesť združenie *Arbeitsgemeinschaft Naturreligiöser Stammesverbände in Europa* (ANSE), ktoré má kontakty nielen v západnej Európe, ale aj v Poľsku a Litve.¹
4. Revizionisti, teda hnutie popierajúce vyhľadovanie židov v plynových komorách Tretej ríše, majú svoje vlastné siete a organizujú turné svojich vodcov viacerými krajinami.²

5. Aj neofašistickí skinheads profitujú zo svojich medzinárodných kontaktov. Dánsko, Švédsko, Belgicko, Francúzsko, Poľsko a Česko sa považujú za miesta výroby CD nosičov s hudbou ošpevujúcou násilie. "Hammerskins" sú združením skinheads operujúcim v Severnej Amerike a Európe. Aj na usporadúvanie koncertov pre skinheads sa využívajú miesta za hranicami a organizujú sa spoločné cesty do Maďarska, Poľska, Dánska alebo Talianska.

6. A v neposlednom rade je potrebné spomenúť tri veľké medzinárodné stretnutia v Belgicku, Rakúsku a Španielsku, na ktorých sa stretávajú fašisti, neofašisti, prívrženci pravicovo populistických strán, intelektuáli z *Neue Rechte*, nacionalisti a bývalí príslušníci Waffen-SS. Tieto veľké manifestácie sa konajú každý rok v Diksmuide v Belgicku (koncom augusta), pri *Ulrichsbergu* v Korutánsku (v neskorú jeseň) a okolo 20. novembra v okolí Madridu a asi sto kilometrov na sever vo *Valle de los Caídos* v Sierra de Guadarrama, kde sa nachádza pamätník "bojovníkov za Španielsko oslobodené od boľševikov a za nové usporiadanie Európy". Tu sa stretávajú tisíce prívržencov, aby si uctili pamiatku generála Franca a zakladateľa falangy José Antonia Prima de Rivera. Na toto stretnutie prichádzajú účastníci z mnohých európskych krajín od Portugalska až po Škandináviu, ale aj z Južnej Afriky či Namíbie.³

Dokonca aj v militantnej oblasti, u branných športových skupín a neofašistických žoldnierov zohrávajú celoeurópske prepojenia veľkú úlohu. Za zdroj zbraní pre západoeurópskych záujemcov o zbrane sa považuje Česko. Pravicovo extrémistickí žoldnier z mnohých európskych krajín, predovšetkým z Nemecka a Francúzska, bojujú v bývalej Juhoslávii. Títo muži, ktorých zábrany, čo sa týka páchania násillia sú malé, predstavujú latentný

teroristický potenciál, a navyše dokážu dobre využívať svoje medzinárodné kontakty na zadováženie si zbraní, či na útek.

Veteráni z Waffen-SS udržiavajú mimoriadne intenzívne medzinárodné kontakty. Ich stretnutia sú organizované niekedy konšpiratívne a niekedy pod rúškom nostalgických podujatí. Vždy im však ide o zapojenie mladej generácie. Až v uplynulých rokoch boli rozšírené kontakty na bývalých dobrovoľníkov vo Waffen-SS z krajín ako Ukrajina, Estónsko či Lotyšsko. Mimoriadne agilní sú bývalí príslušníci divízie SS Wiking a skupina Korps Steiner e.V., pomenovaná po Obergruppenführerovi SS a generálovi Waffen-SS Felixovi Steinerovi. Aj keď už tieto páni majú nejaký ten rôčik, aj dnes ešte majú elitné povedomie a ich organizácie pracujú potichu, ale účinne. Platí to aj pre "Stille Hilfe e.V.", ktorá sa v medzinárodnom meradle stará o bývalých členov SS, ktorí boli zadržaní, alebo sa dostali do núdze.

Pretože stretnutia v Spolkovej republike sú náročnejšie na konšpiratívne prípravy, bola bez okolkov založená "Militärhistorische Forschungsgemeinschaft" (Mihag) sídlaca niekoľko kilometrov za švajčiarskymi hranicami. A ak si chcú prívrženci uctiť deň narodením valónskeho generála Waffen-SS Leona Degrella, dohodnú vopred počty cestujúcich železnicou, autom a lietadlom, stretnú sa v nejakej tretej krajine na letisku, kde už čaká prenajaté lietadlo, aby ich nepozorovane prepravilo do Španielska, kde žil v Belgicku odsúdený Degrell, o ktorom sa Hitler vyjadril, že by chcel mať takého syna. Také jednoduché to je.

Prednedávnom sa Front National (FN) Jeana Marie LePena, úspešný od roku 1983 a Portugalská nacionalistická strana (PNP) dohodli na založení "Internacionaly nacionalistov". Už celé roky sa LePen usiluje nadviazať kontakty v Európe, aby nacionalisti na medzinárodnej úrovni ťahali za jeden povraz. V roku 1997 navštívil LePen Bratislavu, Budapešť a Bukurešť. Stretnutia tam s

predsedami strán naladených nepriateľsky voči cudzincom a národnostným menšinám. Začiatkom mája 1991 letel tento Francúz spolu s nemeckými pravicovými extrémistami na pozvanie Tučmanovej vlády do Záhrebu. Vtedy ohlásil, že v roku 1992 bude v Luxembursku založená združujúci zväz. K jeho založeniu však nedošlo. Teraz však má toto združenie už aj svoje meno: má sa volať Euronat.

Pravicovo populistické strany prežívajú v mnohých krajinách konjunktúru.

Rakúsko

Večer, 13. októbra 1996, bolo vo vysielaní kanála 3sat možné vidieť len jediného žiariaceho muža: Jörga Haidera. S pocitom úplného víťazstva pózoval pred kamerami. Získaním asi 28 percent v rámci celej republiky sa mu podarilo dosiahnuť doteraz najväčší úspech. V troch spolkových krajinách a síce v Korutánsku, Tirolsku a Salzburgu, ako aj v piatich hlavných mestách (Bregenz, Innsbruck, Klagenfurt, Graz a Salzburg) sa FPÖ stala stranou s najväčším počtom hlasov. Práve v priemyselných oblastiach a v "červených baštách", ako napríklad v robotníckych mestských častiach Viedne, obral Haider SPÖ o hlasy, takže mohol pokojne konštatovať: "FPÖ sa stala veľkým hnutím pracujúcich." Haiderov cieľ, stať sa v nasledujúcich parlamentných voľbách v Rakúsku spolkovým kancelárom, už viac nebol len snahou zaimponovať, ak sa navyše vezme do úvahy, že do FPÖ poputoval aj teplý zlatý dážďik vo výške viacerých miliónov šilingov z vrecák daňových poplatníkov. Veľa z nich však nazvyš nezostalo, pretože istý funkcionár obral stranu o niekoľko miliónov, čím sa FPÖ dostala do vážnej krízy. Veď sa predsa vždy prezentovala ako strana čistých mužov a teraz z nej tiahne do neba volajúci zápach.

Aký "recept" využíva Haider? Stavil na difúzne sklamanie z EÚ, stále podnecuje strach pred údajným "nadmerným prílivom

cudzcincov" a ťaží z nespokojnosti s úspornou politikou vlády, krátením sociálnych dávok a z uľahčovania opaskov obyčajných ľudí. Haider, ktorý je vďaka nacistickej rasovej politike vlastníkom obrovských ľasných porastov "zbavených Židov", požaduje odsun nezamestnaných cudzincov a nazýva veteránov SS "slušnými ľuďmi s charakterom". O takomto štýle politiky mnohí v Rakúsku vyhlásili, že je vecou vkusu, a verili, že voliči budú správanie sa tohto chlapíka považovať za šokujúce a urobia tak koniec jeho kariére. Práve to sa však nestalo. S FPÖ nedošlo ani k takmer žiadnej výmene názorov, pretože sa nemalo stať, že Haiderova strana získala ešte viac na význame tým, že bude braná vážne. Namiesto toho boli Haiderovi vždy vytýkané len jeho hneď prešľapy, ako napr. ten o "riadnej zamestnaneckej politike" v Tretej ríši a jeho ideologická blízkosť k veteránom SS (čo je síce správne, ale nestačí na to, aby voliči zmenili svoj názor). Demokratický konsenzus, že takéto hneď tóny do spoločnosti nepatria, v Rakúsku už viac neplatí, pretože počet tých, ktorým by taký "malý Hitler" bol celkom po vôli, rastie.

Francúzsko

Okrem Haidera v Európe existuje aj ďalší politik, do ktorého vkladá nádej extrémna pravica: je ním už spomínaný Jean-Marie LePen a jeho strana, Front National. Skutočnosť, že táto strana to má vo Francúzsku namierené k trvalému úspechu, zaručuje jedna dôležitá vlastnosť jej vodcu: LePen podobne ako Haider dokázal zoskupiť celú extrémnu pravicu pod jednu strechu, aj keď bola takmer taká rozhádaná, ako v Spolkovej republike Nemecko. LePen sa pri pochodoch a manifestáciách vždy zaobíšiel bez fašistických symbolov a dištancoval sa od ľudí so zastaralými názormi. Navyše, občianske strany prevzali tézy a témy tohto blondavého Bretónca, takže Front National mohol silne ovplyvňovať verejnú diskusiu. Kontinuálny úspech podporil aj rozvoj dobrej infraštruktúry FN a predovšetkým skutočnosť,

že LePen disponuje aj príslušnými médiami. V prezidentských voľbách na jar 1995 odovzdalo LePenovi svoje hlasy 15,3 percent voličov. Z robotníkov mu dalo svoj hlas 30 percent.

Kontinuálne triumfy slávi aj nacionalistický Vlaams Blok v Belgicku. Už od roku 1989 má Karel Dillen, ročník 1925, ktorý bol na doživotie zvolený za jeho predsedu, zastúpenie v Európskom parlamente. Od vtedy je Vlaams Blok stále populárnejší, či už pri voľbách do EP, alebo doma. Už v roku 1991 Vlaams Blok strojnásobil podiel získaných hlasov na 10,4 percent. Od roku 1995 je 32 poslancov za Vlaams Blok vo flámskom parlamente. A od komunálnych volieb v októbri 1994 je VB s 28 percentami najsilnejšou stranou v Antwerpách, najbohatšom meste Belgicka.

V minulosti tiahol Vlaams Block do volebného boja so sloganmi ako "Vlastný národ ako prvý", "Je dobré byť belochom" a s boxerskými rukavicami ako symbolom. Medzičasom si samozvaní čistí muži zvolili za emblém meťu. Krajinu skúšanú škandálmi chcú očistiť od všetkých neeurópanov a korupcie. Ale aj vo francúzsky hovoriacom Volónsku sa pravicovým extrémistom podarilo preraziť do parlamentu: Front National a AGIR majú spolu viac než desať percent. Humus, na ktorom stavajú pravicoví extrémisti, pozostáva z viac než 14 percentnej nezamestnanosti a 50 percentnej daňovej a odvodovej záťaže pri normálnej výške príjmu. Kresťansko-socialistická vláda so svojou katastrofálnou hospodárskou politikou má zásluhu na vzniku obrovskej priepasti medzi chudobnými a bohatými.

Taliansko

Aj Taliansko kráča s dobou: Alleanza Nazionale kontinuálne získava hlasy. Je najlepšie organizovaným neofašistickým hnutím v Európe a prvým, ktoré sa od roku 1945 podieľalo na vládnej moci (za Silvia Berlusconiho), okrem toho má jedenásť

mandátov v Európskom parlamente. Jej vodcom je 44 ročný Gianfranco Fini. Pred niekoľkými rokmi bol ešte skôr bledým dobrým mladíkom, ktorému by nikto neprisobil vodcovské a rečnícke kvality. Ale Fini si svoje domáce úlohy robil poctivo. Veď predsa vedie stranu - po krátkom intermezzo s Pinom Rautim - od smrti fašistu Giorgia Almiranteho, ktorý bol ešte štátnym tajomníkom Mussoliniho fantómovej republiky z Hitlerovej milosti na Gardenskom jazere. Je považovaný za jedného z najmladších špičkových politikov v Taliansku a už aj preto má dobrý ohlas u mladých voličov. Medzičasom je z neho výrečný, pohotový človek, ktorý je častým hosťom rôznych talkshow. Od čias, kedy Alleanza Nazionale mala s 13,5 percentami hlasov v marci 1994 za Berlusconiho vlády päť ministrov vo vláde, sa Fini vyhýbal vyznaniám typu, že Mussoliniho považuje za najväčšieho štátnika storočia. A tak dnes Alleanza Nazionale (AN) dokáže na svoje manifestácie na Milánskom Piazza Castello prilákať 150.000 účastníkov, navyše keď sa aj bašty AN nachádzajú v južnom Tírolsku a v Mezzogiorne. Presne toľko sa ich zišlo v septembri 1997, aby demonštrovali za nacionálnu jednotu Talianska - proti konkurentovi Umbertovi Bossimu, ktorý vyzýval na odtrhnutie severu od juhu. Jeho Lega nie je pravicovo extrémistická v užšom slova zmysle, ale je hnutím zameraným na de-solidarizáciu. Robí propagandu proti Talianom z juhu Talianska, ktorí pracujú na severe, pretože ich zlá situácia na trhu práce núti putovať za prácou na sever Talianska. V septembri chcel Bossi vyhlásiť krajinu Padania a zhromaždiť milióny ľudí za týmto účelom na brehoch Po. Zostalo však len pri virtuálnej politike; prišlo len niekoľko desiatok tisíc ľudí. Aj napriek tomu sa ukazuje očividne čiastočne populárny obranný postoj bohatého severu proti priemyselne podpriemerne vyvinutému juhu, podobne ako na viacerých miestach v Európe, kde ide o zachovanie majetkov oddelením a de-solidarizáciou.

Vo Veľkej Británii sa pravicovo extrémistickým stranám vo voľbách už celé desaťročia nedarilo, pretože britský volebný systém sa pre ne stal neprekonateľným obranným valom. Avšak aj tam bol zaznamenaný prvý volebný úspech. V septembri 1993 sa Derek Beackon z British National Party (BNP) dostal do Londýnskeho krajského parlamentu a predbehol o kolo kandidáta Labour Party. Teraz sa zasadzuje o odsun všetkých černochoch a židov a o znovuzavedenie trestu smrti. Odhadnúť potenciál pravicovo extrémistických síl vo Veľkej Británii nie je kvôli jej volebnému systému možné. Ale aj tu počet násilných činov proti ľuďom, ktorí sú väčšinou držiteľmi britského pasu, ale ich pochádzka pochádzajú z Ázie či Afriky, dramaticky stúpol.

V strednej a východnej Európe sú aj naďalej veľmi atraktívne strany propagujúce nenávisť voči cudzincom a ultranacionalizmus. V Rusku nemožno neevidovať neprehľadnuteľnú túžbu po "silnej ruke", ktorá by mala pomôcť drastických a protiústavných prostriedkov vyriešiť obrovské sociálne problémy. Prítom veľkú úlohu zohráva nielen Vladimir Žirinovskij, špica vydavateľa Deutsche National-Zeitung Gerharda Freya, ktorý sa zasadzuje o nemecko-ruské bratstvo v zbrani v boji za bielu Európu. Aj v Maďarsku sa darí pravicovému populizmu. Spisovateľ István Csurka vedie stranu Maďarskej pravdy a pokúša sa odkloniť svoju krajinu na nacionalistický, antikliberálny a protizápadný kurz. S LePenom si tento Maďar rozumie výborne.

Následkom nezamestnanosti a hospodárskych ťažkostí v uplynulých rokoch zosilneli pravicovo extrémistické tendencie v mnohých európskych krajinách, dokonca aj v krajinách známych svojou liberálnosťou, ako sú Holandsko alebo škandinávské krajiny. Práve v Nórsku, v krajine, kde tečie ropa a vládne nízka nezamestnanosť, sa pravicovému populistovi Carlovi Hagenovi podarilo vo voľbách v septembri 1997 získať 15,3 percent hlasov a tým urobiť zo svojej

Strany pokroku druhú najväčšiu politickú silu v krajine tesne za sociálnymi demokratmi. Hagenov politický štýl je odkukaný od severoamerických televíznych kazateľov. Je buričom, človekom, ktorého reči režu do kože.

Nenávisť voči cudzincom sa pre etnické menšiny stala trpkou každodennou skúsenosťou. V Spolkovej republike Nemecko pravicovo extrémistickí vodcovia dúfajú, že iskra z volieb do krajinského snemu v apríli 1998 v Sasku-Anhaltsku, v ktorých pravicovo extrémistická strana získala 12,9 percent hlasov, preskočí aj na iné spolkové krajiny a rozšíri sa po celom Nemecku. "Európa Európanom!" - tak znie bojová výzva od Atlantiku po Baltské more, za pomoci ktorej chcú pravicoví extrémisti každého odtieňa založiť pochodeň "znovuzrodenia Európy". Vojna na Balkáne, separatistické tendencie v iných krajinách, aj v Taliansku či Belgicku, to všetko považuje extrémna pravica za znak toho, že 21. storočie patrí "pevnosti Európa" bez multietnických spoločností. Či Front National vo Francúzsku, Vlaams Blok v Belgicku, Haider v Rakúsku, alebo pravicovo extrémistické strany ako NPD, Deutsche Volksunion (DVU) alebo "Republikaner" v Spolkovej republike Nemecko, všetci si môžu povedať: "Hovoríme nahlas to, čo si ostatní potichu myslia".

Pravicový extrémizmus je celoeurópsky fenomén. Len spoločnými silami sa dá proti nemu účinne bojovať. V záujme toho je ho však potrebné vnímať vo všetkých jeho odtieňoch a formách.

Franziska Hundseder, narodená v roku 1953 v Mníchove, žije ako novinárka a publicistka v Karlsruhe. Pracuje pre televíziu, rozhlas a tlač. Od roku 1990 je členkou Nemeckej tlačovej rady, orgánu samokontroly nemeckej tlače. Od roku 1998 je spolkovou hovorkyňou Deutsche Journalisten-Union (DJU) v IG-Medien.

1 Pozri Hundseder, Franziska: Wotans Jünger. Neuheidnische Gruppen zwischen Esoterik und Rechtsradikalismus. Mníchov 1998, str. 126-141

2 Pozri Hundseder, Franziska: Rechte machen Kasse. Gelder und Finanziers der braunen Szene. Mníchov, 2. vyd. (nové vydanie) 1995, str. 194-205

3 Pozri Hundseder, Franziska: Stichwort Rechtsextremismus. Mníchov 1993, str. 88-99

Martin Vlčko

Pravicový extrémizmus slovenskej mládeže

Vznik hnutia skinheads vo Veľkej Británii datujeme do obdobia intenzívnych mládežníckych revolt koncom 60. rokov. Spočiatku s minimálnou rasistickou orientáciou a nízkou mierou organizačnej štruktúry. Už v priebehu najbližších rokov však predovšetkým v sociálne slabších oblastiach industrializovaných miest dochádza k postupnej radikalizácii či koketovaniu s pravicovo extrémistickými ideami. Ranné formy pomerne kompaktného hnutia charakterizovali nasledujúce hlavné znaky:

1) Sociálne atribúty:

- kombinácia individualizmu s kolektivismom (princíp slobodného združovania pod vedením dobrovoľne tolerovanej autority);
- externé poznávacie znaky (jeansy, košeľa Ben Sherman, tzv. bomber bundy "Alfa", respektíve "Ideal", obuv Doc Marten's a krátky strih vlasov plnili praktickú úlohu pri pouličných bitkách);
- propagandisticky deklarovaná príslušnosť k robotníckej triede.

2) Kultúrne atribúty:

- založenie postpunkového hudobného štýlu Oi! produkovaného formáciami zastrešenými organizáciou Rock proti komunizmu (Rock against communism - RAC).

3) Politické atribúty:

- sympatie k Britskej národnej strane (British National Party - BNP).

4) Ideologické atribúty:

- profilácia k originálnej, zdanlivo absurdnej syntéze nacionalizmu, rasizmu, socializmu a patriotizmu.

Počas ďalších desaťročí hnutie prenikalo na európsky i americký kontinent a infiltrovalo pestrú paletu nových prvkov ústiacich do vzniku niekoľkých subtypov (neonazis, skinheads, liberálnejší sharpskins, ľavicovo-antirasistickí redskins atď.)

Domáca scéna.

Po komplexnej politicko-ekonomickej transformácii z reálneho socializmu do súčasnej diskutabilnej formy štátnej organizácie s dominujúcimi vlastnosťami ranného kapitalizmu začína časť slovenskej mládeže vyhľadávať alternatívne, zámerne protispoločenské ideové aktivity. Za jednu z hlavných príčin možno považovať najmä deficit kolektívnej organizácie voľného času adolescentov. Misionársku úlohu v prenikaní myšlienok hnutia skinheads do SR zohráva hudobná subkultúra prvých Oi! zoskupení.

Debutujúci album českého skinheadského hudobného quarteta Orlik (Praha) oslovil koncom 90. a začiatkom 91. roku tisíce slovenských teenagerov. V porovnaní s neskoršou tvorbou pololegálnych skinheadských hudobných telies predstavuje latentnú propagáciu rasizmu, no ostro odmieta nemecký nacizmus. Ďalšie výraznejšie české rockové zoskupenie Branik (Praha) už na tuzemský trh preniká len v minimálnej miere a vďaka evidentne rasistickým textom absolvuje justičný proces. Pražské vydavateľstvo Monitor žiaľ v rámci podpory domácej hudobnej produkcie poskytuje mediálny priestor i pre spomínaných pravicových extrémistov. Za prvú a najpopulárnejšiu Oi! formáciu na Slovensku považujeme jednoznačne quinteto Krátky proces (Bratislava) s medzinárodným renomé. Počiatkový patriotizmus nahrádza radikálny nacionalizmus, rasizmus a manifestná

podpora neonacizmu v priebehu "life" vystúpení na teritóriu ex-ČSFR a Poľska. Prvý oficiálny album distribuovaný v sieti legálnych predajcov obsahuje celý rad rasistických hesiel, nevynímajúc oslavu amerického Ku-klux-klanu, pričom na novej CD verzii vydané v ilegálnom štúdiu White warriors vokalista celkom otvorene reprodukuje nacistické pozdravy. Rýchly kvalitatívny rast prekonal i mladšie zoskupenia - Slovenská liga (Skalica) či Biely odpor (Nitra). Na spoločných medzinárodných stretnutiach skinheads zohrávajú práve hudobné telesá dominantnú úlohu. Bežnou praxou je i kumulácia funkcií rockových frontmanov s lokálnymi vodcami.

Kvantitatívne zastúpenie príslušníkov hnutia skinheads v jednotlivých slovenských mestách, prípadne stupeň ich organizovanosti priebežne kolísajú, post najsilnejšieho teritória zaujala prirodzene Bratislava (200 - 500 aktívnych osôb), ďalej Košice (max. 150), Žilina, Nitra, Skalica... Pomerný podiel rizikovej populácie možno vyjadriť 1% až 2% k počtu obyvateľov v mestách... K najmarkantnejšiemu nárastu počtu skinheads došlo v rozpätí rokov 1990-1992, neskoršie obdobie charakterizoval mierny pokles, nasledovaný upevnením interných väzieb a radikalizáciou. Opätovný kvantitatívny boom, paradoxne sprevádzaný poklesom edičnej činnosti, nastal od roku 1997. Zásluhou ilegality však doposiaľ absentujú presnejšie štatistické údaje. Jedinými vierohodnejšími odhadmi disponujú policajné orgány, respektíve členovia hnutia. Počet sympatizantov dosahuje niekoľkonásobne hodnoty a väčšina z nich inklinuje k nacionalistickým, oficiálne zaregistrovaným politickým subjektom, napr.: SLS (Slovenská ľudová strana), SNJ (Slovenská národná jednota), či parlamentná SNS (Slovenská národná strana). Skinheads nachádzajú individuálnu podporu i u príslušníkov Policajného zboru SR.

Ideologická platforma slovenských skinheads.

Základným zjednocujúcim faktorom spontánne formovaného hnutia na domácej pôde bol rasizmus namierený proti rómskemu etniku, spočiatku charakteristický i pre nedostatočne etablovanú punkovú subkultúru. Ďalší dominujúci znak slovenských skinheads spočíva v silných protimaďarských náladách a tradičnom odpore ku komunizmu. Už začiatkom 90. rokov však dochádza k výraznej názorovej profilácii a internému štiepeniu.

- Najvýraznejší prúd integroval a inovoval klérofašistické myšlienky konzervatívnych predstaviteľov vojnového Slovenského štátu. V medzinárodnom meradle inklinuje k Mussoliniho odkazu.
- Druhá vetva prijala nekriticky filozofiu neonacizmu s teóriou Osviečimskej lži, rasistickou interpretáciou Darwinizmu, antisemitizmom a antiliberalizmom. Nadväzuje na tradície nacionálno-socialistického kriča Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSL'S) reprezentovanej Alexandrom Machom, alebo ultraradikálom Otamárom Kubalom.
- Tretia skupina vyznáva ideu klasického rasizmu (príznačného pre americký Ku-klux-klan 80. rokov, respektíve radikálne afrikánske proaparteidné organizácie v JAR (Afrikánske hnutie odporu, AWB).

Všetky spomínané smery napriek čiastočnej nekompatibiliti úzko kooperujú, pričom internacionalizovaná neonacistická ideológia postupne získava čoraz masovejšiu podporu aj u "umierenejších" skinheads. Príslušníci hnutia okrem skupínovo organizovanej bojovej prípravy absolvujú aj individuálne štúdium histórie v podaní advokátov fašizmu, nacizmu a Osviečimskeho revizionizmu.

Psycho-sociálna sonda do osobnosti pravicového extrémistu

&

interná správa o stave hnutia skinheads.

Autentické, empirické skúsenosti s ťažkou psycho-sociálnou chorobou nazývanou pravicový extrémizmus mi otvorili dvere do sveta agresivity a (auto)deštrukcie. Rasistická ideológia predstavovala jednu zo širokej ponuky názorových smerov v živote adolescenta, hľadajúceho vzory a účinné lieky proti problémom svojho veku. Ako šesťnásťročného gymnazistu bojujúceho o upútanie pozornosti okolia a navyiac posilneného typickým rebelanstvom ma upútalo reformné dianie v Juhoafrickej republike. Rúcanie apartheidu sprevádzané protestmi konzervatívnych afrikáncov na čele s charizmatickým neonacistom Eugene Terreblancheom. Skupiny ofenzívne naladených bojovníkov tvoriacich nerozdeliteľnú svorku. Pátos kolektivismu. Mladý človek vytrhnutý z bezpečnej náruče socializmu, náhle pocítil nepríjemnú váhu slobody, hľadá alternatívy za centralizovanú organizáciu voľného času, organizáciu života. Plonierske tábory, školské akcie, záujmové krúžky nahradilo porevolučné vákuum. Hrozba nezamestnanosti pre rodičov, ekonomická kríza, prílev prvých cudzincov. Prvé zábery ostrých skinheads s nekompromisnými, hrdými pohľadmi zo zjednoteného Nemecka zakomplexovanému mladíkovi maximálne zaimponovali. Onedlho na Slovensko prenikol novovznikajúci rockový žáner Oll. Burácajúci spev iba umočňoval heroický imidž novodobých rytierov vzdorujúcich štátu, spoločensko-ekonomickým normám, jednoducho systému prinášajúcemu rozmazanému východoeurópanovi výhradne neznámy strach z budúcnosti.

strach zo zodpovednosti za vlastný osud.

V slovenských mestách, najmä Bratislave, začali spontánne vznikať prvé skupinky entuziazmom naplnených bojovníkov. Intenzívne hľadanie príčiny všetkých osobných neúspechov a životných prehier "šťastne" zavŕšili jednoduchou rovniciou:

Vinník = komunista, cudzinec, žid, liberál ...

Vinník musí pykať. Vina postupne prischla každému okrem našich nenávisťou zdeformovaných osobností. Alibizmus extrémnych rozmerov bohato dopĺňoval paranoidný svetonázor o všemocných zločineckých sprisahaniach riadiacich každý krok smrteľníka. Slobodomurárske lóže, sionistické mafie ... všetci proti nám, my proti všetkým.

Nastal čas skutkov. Baseballové palice, oceľou vystužená obuv, obušky, nože, boxery. Brutálne, pouličné boje s ľahkou korisťou či policiou porovnateľné so sériami orgazmov podfarbených adrenalinovým plameňom. Naša vlastná, čiernobiela realita už dávno stratila akékoľvek väzby s realitou spoločenskou. Pochodovali sme ulicami slovenských miest, napádali tých najzraniteľnejších, hanobili cintoríny i synagógy, rozširovali pejoratívne letáky, naháňali strach. Vedomie sily v zomknutom dave pôsobilo intenzitou záračnej drogy. Terapia nenávisťou. Akákoľvek, hoci i negatívna. Reklama pravicového extrémizmu v masmédiách pôsobila v hnutí stimulujuco. Odsudzujúci, krajne kritický postoj verejnosti plnil vo vzťahu k internej štruktúre skinheads konsolidačnú funkciu. Evolúciu nášho radikalizmu a ideologickej stability v priebehu niekoľkých rokov najvierohodnejšie reflektujú ilegálne samizdaty, tzv. "skinziny", prípadne hudobná produkcia.

Začiatkom roku 1993 už skupina ultranacionalistických skinheads zakladá vlastný politický subjekt - Slovenský národný

front (SNF). Prebiehajú prvé rokovania s členmi HZDS o možnosti získať poslanecký mandát v legislatívnom zbore. Napokon program novovznikajúcej strany až príliš nápadne pripomína súčasnú koalíčnú politiku v praxi. Prázdne heslá o všeslovenskej vzájomnosti, nacionálno-kresťanskej etike, pretrvávajúcej boľševickej hrozbe a existenčnej nevyhnutnosti vybudovať "autoritatívnu, centralizovanú demokraciu". Nechýba ostrá kritika sociálnych kontrastov bez jediného návrhu na reálne riešenie. Nastávajúce obdobie prípravných prác prinieslo oživenie prakticky v celej Trnavskej i Bratislavskej komunite. Po niekoľkých mesiacoch však následkom straty motivácie predákov poklesol i všeobecný záujem o stránku organizáciu.

Uvedená skutočnosť poukazuje na evidentne dôležitú úlohu autorít v zdaniivo nedostatočne organizovanom hnutí skinheads. Ak hodláme pozitívne ovplyvňovať dané, nesmierne flexibilné spoločenstvo, musíme zamerať pozornosť práve na ich neformálne autority a vzory. Represívny prístup odstraňuje výlučne vonkajšie prejavy, skutočná, nesmierne zložitá podstata problému vyžaduje ďaleko zložitejší a komplexnejší prístup.

Nesmierne dôležitý faktor pravicovo extrémistickej problematiky korení v už spomínanej fichej podpore u nemalej časti spoluobčanov. **Filozofia hnutí** totiž ponúka celý rad jednoduchých receptov na veľmi zložitú chorobu spoločnosti i jednotlivcov. Metaforicky ich možno nazvať "laickou, brutálnou chirurgiou", preferujúcou univerzálnu zásadu: "Ak ňa bolí ruka, treba ju odrezat". Tisíce jedincov prekonávajúcích obdobné životné krízy jednoducho prijali, prijímajú a budú prijímať lákavú ponuku "temných šamanov" využívajúcich slabé miesta ľudskej psychiky. Nadčasový Hitler, Mussolini, či Žirinovskij nemusia pracne vyhľadávať poslušné ovečky, ale tie v absolútnej väčšine prípadov vstupujú do ideologickej ohrady svojich despotických pánov dobrovoľne! Veľkí muži skazy aktívne vplyvajú na masy, ktoré ich nemenej aktívne

vynesú až k vrcholu povestného Olympu. Vzájomný, dôkladne vyvážený symbolicko-emočný interakcionizmus. Poučenie pre každú dobu, nastávajúce milénium nevynímajúc. Politický ultraradikalizmus získava dominantný status vždy v krízových, respektíve transformačných spoločensko-ekonomických situáciách. Situáciách vynakladajúcich na jednotlivca zvýšenú, psychosomatickú záťaž, keď supluje celý rad kolabujúcich inštitúcií či organizácií (napr.: políciu, mimoškolské aktivity, cirkev...).

Pravicový radikalizmus, rovnako ako iné formy extrémizmu, nedokážeme úplne zlikvidovať nikdy, avšak možnosť efektívnej regulácie prostredníctvom preventívnych opatrení a komplexnej liečby existuje i v kratšom časovom horizonte. V štátnej správe Slovenskej republiky zatiaľ absentuje autonómne protixtrémistické oddelenie pracujúce paralelne s policajnými zložkami a zastrešujúce minimálne jedného erudovaného psychológa, sociológa či kontaktných terénnych pracovníkov (analogia streetworkers, nasadzovaných v rámci aktívnej drogovej prevencie).

IGBOANUSI COLUMBUS

Extrémni pravičiarci a problémy rómov na Slovensku

(Autor je právny poradca a koordinátor záležitostí týkajúcich sa ľudských práv nadácie Inforoma, Bratislava, Slovensko)

Kolaps komunistckej železnej opony vo východo- a stredoeurópskych krajinách a objavovanie sa nových nezávislých štátov zhoršili ekonomické ťažkosti, ktoré sa navyše v takýchto krajinách spojili s nacionalistickými tendenciami ako na regionálnej tak aj na národnej úrovni opätovne vyvolali na politickú a sociálnu scénu nacionalizmus, etnicizmus a rasovú diskrimináciu. Opätovne sa objavili extrémni nacionalisti pravicového krídla, neonacistické a fašistické ideológie, ktoré kázali o etnickej čistote alebo o národnej identite a o uprednostňovaní tých čisto bielych, stojac tvárou v tvár iným nebielym etnickým menšinám. A tak sa netolerantnosť, rasizmus a diskriminácia stali systematickými a odrážali sa v otvorenom fyzickom násilí.

Prenasledovanie, ktorým trpia nebiele etnické menšiny, hlavne Rómovia v týchto krajinách sa naďalej spája s ich fyziologickými charakteristikami, s ich fyzickou formou (tvárou) a štruktúrou, farbou alebo pigmentáciou ich pleti a pri pohľade z etnografického alebo prinajlepšom z antropológického hľadiska, ktoré je často zafarbené blahosklonnosťou, aby sme použili Heglov výraz, voči "ahistorickým" národom alebo podľudom alebo divochom.

V skutočnosti tento súčasný rasizmus a diskriminácia, ktoré sa prejavujú vo forme etnickej čistoty, anticigánstvu, xenofóbie, negrofóbie, antisemitizmu a protiarabským náladám je istým druhom anachronického biologického a kultúrneho fundamentalizmu, za

predpokladu, že súčasný trend ľudských spoločností sa pohybuje smerom k rasovej zmiešanosti a ku globalizácii. Zaujímavé je poznamenať, že väčšina týchto krajín sú členmi najrozmanitejších medzinárodných organizácií, vrátane Organizácie Spojených Národov a sú práve tak signatármi a fakticky ratifikovali mnohostranné dokumenty, také ako Charta Organizácie Spojených Národov, Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach, Medzinárodný dohovor o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach a Ich Fakultatívne protokoly, Európsky dohovor o ľudských právach, Dohovor o zabráňovaní mučenia, Dohovor o právach dieťaťa, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie voči ženám a Dohovor o zabráňovaní všetkých foriem rasizmu a rasovej diskriminácie, ktorého Článok 1, inter alia, stanovuje, že

"V tomto dohovore, výraz rasová diskriminácia bude znamenať akýkoľvek rozdiel, vylúčenie, obmedzenie alebo uprednostňovanie na základe rasy, farby, pôvodu alebo etnického pôvodu, ktorého účelom alebo účinkom je anulovanie alebo zabráňovanie v uznávaní, užívaní alebo uplatňovaní si, na rovnakom základe, ľudských a základných slobôd v politickej, ekonomickej, sociálnej, kultúrnej alebo akejkoľvek inej oblasti verejného života."

Mali by sme zdôrazniť - pretože toto sa často prehliada - že táto definícia, uvedená v danom dohovore, sa nevzťahuje len na rozdiely, vyčlenenia, reštrikcie alebo uprednostňovania na základe rasy, farby alebo pôvodu, ale aj na tie, ktorých základom je národný alebo etnický pôvod. Z toho je možné vidieť, že rasová diskriminácia sa

vzťahuje na také situácie, ktoré nemajú pôvod v rasovom antagonizme *stricto sensu*, ale majú do činenia s nepriateľským zmýšľaním prejavujúcim sa v jednej jedinej rase alebo medzi etnickými skupinami.

Niektorí obhajcovia etnicity sa snažili odlíšiť xenofóbiu od rasizmu, ale v mnohých prípadoch sú tieto dve veci podobné. Xenofóbia je v súčasnosti kŕmená takými teóriami a hnutiami ako "národná preferencia", "etnické čistky", vyčleňovaním a túžbou zo strany istých komunít obrátiť sa smerom do seba a vyhradiť si výhody v danej spoločnosti, aby sa o ne mohli deliť s ľuďmi tej istej kultúry, rasy alebo farby. A toto je priama príčina netolerantnosti, ktorá je odmietnutím jednej rasy akceptovať tú druhú takú akou je, s jej rozdielmi a narušením jej integrity, jej osoby alebo dokonca jej majetku pre tie rozdielnosti, čo je priamou príčinou rasizmu, rasovej diskriminácie a xenofóbie.

Okrem centrálnej témy, ktorá bola práve objasnená, by som rád preskúmal problémy, ktorým čelí rómska menšina v Slovenskej republike v súčasnom období, zhodnotil právne implikácie a snahu ponúknuť isté návrhy, berúc do úvahy úlohu a funkciu **Nadácie Inforoma**, ako mimovládnej organizácie, ktorá sa angažuje v podpore a ochrane práv etnických Rómov na Slovensku.

Stručný historický trend sociálnych a politických problémov etnického rómskeho národa v Slovenskej republike

Problémy Rómov v Slovenskej republike je možné spätne sledovať až do 1920-tych rokov, keď slovenskí autonomisti rozširovali myšlienky pogromu a genocidálnu rétoriku o Rómoch. Počas prvej Slovenskej republiky, za radikálnej pravičarskej vlády ministerského predsedu Vojtecha Tuku, bola rýchlo realizovaná nacistická rasová politika Norimberku a v období medzi rokmi 1942 a 1943 bola väčšina slovenských Rómov deportovaná do Osvienčimu a do iných táborov smrti. I keď rómsky holocaust nebol

na Slovensku až taký intenzívny ako v českých zemiach, väčšina slovenských Rómov slúžila v pracovných brigádach a táboroch, ktoré boli určené na to, aby nanútili disciplínu Rómom, ktorí neboli poriadni, mnohí z nich boli vyhnaní z ich sídiel, slovenskí fašisti zavraždili tisíce Rómov v dedinských pogromoch. Rómovia, ktorí žili medzi nerómskym obyvateľstvom boli často prinútení opustiť svoje domovy a odísť do segregovaných sídiel, čo bola politika, ktorá priamo viedla k izolovaným getám určeným pre Rómov. Mnohé z nich zostali až dodnes, napríklad v Rimavskej Sobote. Rómovia mali povolené navštevovať mesto len v špecifických dňoch a mali zakázaný vstup do divadiel, reštaurácií, parkov a verejnej dopravy, a tieto záležitosti sa opätovne vyskytujú v súčasnosti. Po obsadení Slovenska nemeckou armádou v roku 1944 boli zabití mnohí Rómovia a niekoľko rómskych osídlení bolo zlikvidovaných. Počet slovenských Rómov, ktorí zahynuli v čase holocaustu predstavoval tisíce (Times of Skinheads, Stredisko rómskych práv, Budapešť).

Rómska situácia sa zhoršovala v období Československa počas celého komunistického obdobia až do 1. januára 1993, keď sa objavil nezávislý slovenský štát, s približne pol miliónovým počtom rómskeho obyvateľstva, čo predstavuje približne 10 % celého národa. Sociálna a politická situácia Rómov, ktorí sú teraz uznávaní ako jedna z menšinových skupín v tejto krajine sa však nezlepšila. A teraz k problémom, s ktorými sú konfrontovaní Rómovia v súčasnom období v Slovenskej republike.

Nadácia Inforoma, spolu s niekoľkými ďalšími mimovládnymi organizáciami na Slovensku, ktoré sa po celé roky angažovali v pomoci, podpore a ochrane práv rómskej etnickej menšiny v Slovenskej republike pozorovali, že otvorená diskriminácia na trhu práce, odopieranie sociálnych dávok zbavovanie občianstva, a jazykových práv, odopieranie práv na politickú participáciu, zbavovanie práv na kultúrne prejavy,

zámerne zbavovanie možností kvalitného vzdelávania sa, úbohé a údesné životné podmienky, rasovo motivované násilné fyzické útoky a vražda fašistickými a neonacistickými skupinami a policajná brutalita, násilná izolácia a zákaz využívania sociálnych vymožeností atď. sú tými hlavnými problémami, s ktorými sú konfrontovaní Rómovia v krajine, kde to nedávno viedlo k ich značnej migrácii do emigračných krajín ako Kanada, Belgicko, z ktorých asi 4 rómske rodiny dostali politický azyl v Británii (The London Guardian, 2. mája 1998).

Na základe správ z misií zameraných na zisťovanie faktov, ktoré robila **Nadácia Inforoma** v tomto roku (1998) a získaných z iných príbuzných zdrojov sa zistilo, že vyše 98,9 percenta všetkého fyzicky zdravého rómskeho obyvateľstva v pracovnom veku, ktoré žije v nasledovných komunitách a mestách: v Košiciach, Sečovciach, Letanovciach, Spišskej Novej Vsi, Kežmarku, v Moldave nad Bodvou, v Lomničke, v Kusoch a v Rimavskej Sobote sú nezamestnané osoby. Tvrdenie orgánov, že Rómovia nemajú ani minimálnu kvalifikáciu na to, aby boli zamestnaní vo verejnom sektore, alebo že nie sú dôveryhodní, nie je ničím iným len taktickým manévrom, aby sa zakamuflovala diskriminácia. Tisíce Rómov žijú ďaleko pod minimálnym štandardom. Je deprimujúce spomenúť, že väčšina Rómov, dokonca aj tí, ktorí dosiahli vek 30 rokov nikdy neboli angažovaní v akomkoľvek druhu zárobkovej činnosti (v zamestnaní), dokonca ani tí nie, ktorí majú ženy a deti. To, že sú niektorí Rómovia zapojení do trestnej činnosti, fakticky nemôže byť prekvapujúce, pretože nečinnosť plodí hriech.

V niektorých rómskych komunitách v Rimavskej Sobote žije niekoľko rómskych rodín, ktoré žijú jednoducho z ruky do úst, na základe rodinných sociálnych dávok, nemohli zaplatiť účty za elektrinu a tak ich domácnosti odpojili od elektriny a teplej vody bez toho, že by medzi nimi rozlišovali, vrátane takých rómskych domácností, ktoré tvrdia, že

mali do toho dátumu všetky účty zaplatené a tie teraz trpia tým istým osudom. Matky s novonarodenými deťmi a tehotné matky a deti vo veku školskej dochádzky boli v dôsledku toho vystavené bolestnému mučeniu a psychologickému stresu, ktorý je skutočne neznesiteľný.

Životné podmienky väčšiny rómskych ľudí v spomínaných oblastiach sú katastrofické, miesta, akými sú Letanovce, Moldava nad Bodvou a Sečovce presahujú ľudskú predstavivosť a je neuveriteľné, že v modernej Európe, a čo je ešte horšie, v tomto nukleárnom veku, žijú ešte stále ľudia bez vody z vodovodného potrubia, elektriny a dobrého kanalizačného systému, ešte stále bojujem so svojou predstavivosťou a rozmyšľam nad tým, ako Rómovia v Letanovciach a v Moldave nad Bodvou vôbec prežijú chladnú zimu a daždivé obdobia v tých búdach a chalúpkach so slamenou strechou bez akéhokoľvek vykurovacieho systému alebo teplej vody. V niektorých rómskych komunitách, napríklad v Lomničke, kde je len deväť bungalovov, pričom každý z nich nemá viac ako šesť miestností, žije 1275 etnických Rómov, čo je ukážkou toho, ako strašne žijú Rómovia a v niektorých miestach, ako je Luník-9 v Košiciach, v Sečovciach, v Spišskej Novej Vsi, žije v priemere v jednej jedinej izbe 18-20 ľudí.

Populárne tvrdenia zo strany bytových orgánov, že Rómovia ničia svoje byty bol hlavným dôvodom na to, aby sa Rómom odoprelo adekvátne bývanie alebo sa zamietli zaoberať bytovými problémami Rómov ako s ničím, za čo sú si sami zodpovední. Už zo zvyku zabraňujú Rómom v tom, aby dostali slušné bývanie a nechávajú ich dlhšie obdobia, kým im neponúknu neatraktívne možnosti. Pravdou je, že niektorí Rómovia zneužívajú svoje byty, ale generalizácia všetkých Rómov ako tých istých ničiteľov bytov a preto sa im odopiera všetkým právo na slušné živobytie je skutočne do neba volajúcou rasovou diskrimináciou. Úsilie orgánov v Spišskej Novej Vsi vysťahovať len Rómov z centra mesta a zhodiť ich do

geta, ktoré sa stavia na okraji mesta nadáciou z Holandska, na základe dôvodu, že centrum mesta sa musí renovovať alebo to, že Rómovia nie sú schopní platiť nájomné, tak ako tým argumentoval jeden z členov mestskej rady v Spišskej Novej Vsi, je fakticky neplatné. Ako je možné donútiť rodinu, ktorá pozostáva z 10-12 osôb do jednej jedinej miestnosti a potom očakávať, že sa dozviete, ako slušne žijú?

Štátne občianstvo je jedným z mnohých problémov, s ktorými sa stretávajú rómski občania na Slovensku. I keď sa zdá, že tento problém bol vyriešený, ešte stále pretrvávajú. Napríklad v Letanovciach a na iných miestach v Spišskej Novej Vsi existujú istí Rómovia, ktorí žijú v tejto krajine od svojho narodenia a predsa nemajú štátne občianstvo Slovenskej republiky. Zistilo sa, že nevlastnia právne dokumenty na to, aby tu mohli zákonne žiť, implikáciou čoho je, že sú nielenže bez štátu, ale sú vyčlenení aj zo sociálnych dávok a z politického života danej krajiny.

Rasovo motivované útoky

V poslednom čase sa však situácia vníma tak, že sa zvyšuje počet rasovo motivovaných útokov proti rómskej menšine na Slovensku. Rómovia ani odborníci na Rómov nepovažujú za prijateľnú alternatívu útekanie sa pod ochranu polície: polícia je vnímaná - v niektorých prípadoch správne - za takú, ktorá aspoň pasívne spolupracuje s nenávisťnými skupinami, takými ako sú skinheadi. Existujú správy o sťažnostiach rómskych domorodcov z Moldavy nad Bodvou, že sa ustavične stretávajú s policajnou brutalitou, so zastrašovaním, privádzaním do rozpakov, používaním mučenia počas vypočúvaní spolu s ustavičnými zatýkacími a vypočúvaniami maloletých rómskych detí v neprítomnosti a bez súhlasu ich rodičov. Okrem toho sa tieto Rómovia práve tak sťažovali aj na to, že používanie slovenského jazyka pri vypočúvaní políciou často vedie k vyššiemu počtu usvedčení zo strany súdu, pretože

väčšine obvinených ľudí neposkytnú tlmočníkov.

Dňa 21. júla 1995 približne okolo 21.00 hod. napadlo 13 skinheadov fyzicky a násilne jedného Róma, pána Ladislava Tomčáňho, narodeného 2. augusta 1957. Napadnutý bol v blízkosti reštaurácie Rondo v Žiari nad Hronom. Pána Tomčáňho uderili železnou tyčou a postriekali ho fľašou kyseliny sírovej pomešanej s palivom a surovo ho zbili tak, že upadol do bezvedomia, podľa lekárskeho správ mal zlomené 3 rebrá, popáleniny kyselinou na chrbte, na stehnách a na pleciach a ďalšie zranenia ľahšieho charakteru. Pri ďalšom podobnom incidente toho istého charakteru napadlo približne päť skinheadov v ten istý deň fyzicky Mária Gorala, narodeného 25. júla 1977, Róma, na križovatke ulíc Andreja Kmeťa a Štefana Moyzeša v Žiari nad Hronom. Zbili ho do bezvedomia nebezpečnými zbraňami a nakoniec na neho vyliali zmes kyseliny a paliva a zapálili ho. Podľa lekárskeho správ utrpel popáleniny II. a III. stupňa na vyše 63% povrchu jeho celého tela, čo viedlo ku protaňovanému šoku a k pneumónii, ktorá sa skončila smrťou Márie Gorala dňa 31. júla 1995 (správa okresného súdu v Banskej Bystrici, Sp. zn. To 25/97).

V poslednom čase predstavujú skupiny skinheadov v Spišskej Novej Vsi a v Poprade hrozbu a teror pre Rómov žijúcich v danej oblasti. Napríklad Rómka pani Kotlárová sa sťažovala, že jej deti, ktoré išli na futbalový zápas v Poprade boli brutálne napadnuté, pričom hovorca skupiny Rómov v Spišskej Novej Vsi tvrdí, že útoky skinheadov sú prakticky každodenným javom v danom meste. 18-ročný skinhead zavraždil jedného Róma, nebohého pána Gustáva Baláža v stredoslovenskom meste Handlová dňa 22. decembra 1996 (TASR a ČTK). Tento mladík dopíchal nožom 43-ročného muža a jeho 21-ročného syna na miestnej autobusovej stanici. Tohto skinheada zatkl v priebehu niekoľkých hodín, polícia povedala, že je hrdý na to, že je skinhead a "že ľutuje, že to jeden z tých cigánov prežil" (správu uverejnil Nový

čas). V ďalšom podobnom incidente napadol 17-ročný skinhead železnou tyčou a vážne zranil 45-ročného Róma v Prievidzi (na strednom Slovensku) približne o 7.30 h. v platok, 28. marca 1997. Obeť bil po hlave, čo viedlo k prasknutiu lebky. V dôsledku toho mu kriticky poškodil mozog. V tomto incidente bolo zapojených 10 skinheadov a 4 cigáni. Pán Marek Baláž oznámil v liste adresovanom predsedovi vlády, pánovi Mečiarovi, že Rómovia si plánujú založiť milíciu, pretože štát ich nie je schopný chrániť. Toto rozhodnutie urýchlila vražda Róma v Prievidzi pred Vianocami 1996.

V poslednom prieskume, ktorý robila Informačná agentúra Spojených štátov amerických - USIA - v stredoeurópskych krajinách, 86 % slovenských občanov má nepriaznivý názor na rómske obyvateľstvo v porovnaní so 66 % v Bulharsku, 67 % v Poľsku a v Rumunsku a 88 % v Českej republike. V Slovenskej republike štátni predstavitelia (funkcionári), polícia a členovia iných štátnych inštitúcií často a otvorene vyjadrovali rasistické a diskriminačné pocity, plné predsudkov, (správa UNHCR v Bratislave). Kancelária pre Právnu ochranu etnických menšín v Košiciach na Slovensku sa zaoberala s viac ako 70 porušeniami základných práv a slobôd počas 8 mesiacov svojej existencie, pričom išlo hlavne o fyzické útoky a diskrimináciu.

PRÁVNE DOPADY PORUŠOVANIA PRÁV RÓMOV

V posledných niekoľkých rokoch sa stala otázka ochrany menšín ďaleko väčším problémom pre európske štáty ako v minulosti. Toto nielenže viedlo k množstvu deklarácií zo strany rozličných európskych organizácií, ale aj ku dvom dohovorom Rady Európy - **k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov a k Rámcovému dohovoru o ochrane národných menšín**. V septembri 1995 ratifikovalo Slovensko tieto dohovory, i keď

nepodpísalo odporúčanie 1201 Parlamentného zhromaždenia Rady Európy, poskytujúce/zabezpečujúce kolektívne práva menšinám.

Slovensko je zmluvnou stranou rozličných medzinárodných právnych nástrojov, ktoré ochraňujú a podporujú základné ľudské práva, práve tak ako menšinové práva, a okrem toho, Článok 11 slovenskej Ústavy poskytuje väčšiu ochranu a účinne zaručuje aplikáciu týchto medzinárodných právnych nástrojov v oblasti ochrany ľudských práv vo všeobecnosti a hlavne menšinových práv tým, že potvrdzuje, že "Medzinárodné nástroje o ľudských právach a slobodách, ratifikované Slovenskou republikou a promulgované podľa zákonných požiadaviek budú mať prednosť nad národnými zákonmi, za predpokladu, že medzinárodné zmluvy a dohody zaručujú väčšie ústavné práva a slobody. Okrem toho trestný zákon Slovenskej republiky v Článkoch 196 až 222 definuje ako trestný čin akýkoľvek čin osoby alebo skupiny osôb, ktoré na základy rasy, napadnú fyzicky alebo verbálne alebo zrania (spôsobia škodu) jednotlivca alebo skupinu jednotlivcov, ktorý sa potrestá zbavením slobody alebo pokutou, ktorá je inou možnosťou.

Aj pri ochrane práv etnických menšín slovenská Ústava v Článku 34 (2) stanovuje "že Ústava Slovenskej republiky zaručuje menšinám právo rozvíjať si svoju vlastnú kultúru, dostávať informácie v svojom vlastnom jazyku a zúčastňovať sa na rozhodovaniach, ktoré sa ich týkajú. Okrem toho Článok 34(2) Ústavy uvádza, že menšiny môžu používať svoj vlastný jazyk na úradnú komunikáciu a že dojednávania, týkajúce sa uplatňovania týchto práv sa majú stanovíť zákonom".

Riešenie problémov Rómov v Slovenskej republike: Úsilie Nadácie Informa

Riešenie rómskej otázky spočíva v zanechaní daného systému vzdelávania, sociálnej, kultúrnej a ekonomickej nerovnosti.

Aby sa odstránila nerovnocennosť/nerovnoprávnosť v oblasti vzdelávania, je potrebné inštitucionalizovať rómske školy ako súčasť etnického systému vzdelávania, zaviesť osobitné školy a zaviesť praktický systém zaškolačovania v tradičných rómskych remeslách, zriadiť katedru pre rómske štúdiá na univerzitách atď.

Vymetenie diskriminácie voči Rómom v rámci spoločnosti prostriedkom prijímania legislatívy, ktorá bude odrádzať od rasizmu a rasovej diskriminácie so všetkými ich dôsledkami. Róm ako ľudská bytosť by sa mala brať a posudzovať na základe jej inteligencie a správania sa a nie podľa farby jeho pokožky alebo rasy.

Malo by sa bojovať proti kultúrnej nerovnosti intenzívnou propagáciou rómskej kultúry, prostredníctvom vytvárania správnych podmienok na zakladanie rómskych divadiel, múzeí, hudobných konzervatórií a etnickej tlače. Odstránenie diskriminácie voči Rómom na pracovnom trhu si vyžaduje nielen rovnaké možnosti pre všetkých, ale práve tak aj daňovú motiváciu pre zamestnávateľov, ktorí by mohli využívať služby Rómov. Uznesenie 310/1996 Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré delí deti do škôl podľa rasových kritérií by sa malo odvolať a malo by sa zlepšiť sociálne postavenie rómskych učiteľov. Malo by sa vynaložiť úsilie na realizáciu uznesenia 1203/1993 odporúčania Rady Európy v oblasti kultúry, médií a výuky na základných školách, vzdelávania a odbornej prípravy týkajúcej sa Rómov v Európe.

Aby sa zastavila súčasná situácia slovenskej rómskej menšiny, **Nadácia Inforoma** sa silne a intenzívne angažuje od svojho založenia v rozličných aktivitách, ktorých cieľom je vyriešenie problémov rómskeho ľudu, medzi tieto aktivity patrí realizácia rôznych projektov ako Podporovanie tolerance, monitorovanie rasovo motivovaných útokov voči Rómom a iným na Slovensku, Problémy riešenia lepšieho zdravotného stavu a vzdelávania v oblasti zdravotníctva pre rómske ženy a deti, Vzdelávacie projekty pre Rómov, Rozvoj rómskych vodcov, poskytovanie právnych služieb pre domorodých obžalovaných Rómov a celý rad ďalších.

Názory obsiahnuté v príspevkoch sa nemusia vždy stotožňovať s názormi usporiadateľov seminára.

Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Preklad z nemčiny Christel a Simona Špánikové.